

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עידה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

יירא תשב"ח (חלק א)

וְשִׁמְרוּ דִּרְדָּךְ ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט

• במדרש: לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנום, ואינו מניח למהול מיישראל לירד בה • צדקה יתפרש על מתנת עניים, ויתפרש על פְּשָׁרָה ולפנים משורת הדין • פלוגתת הראשונים אם מצות צדקה נוהגת בבני נח • זוהר הק': במלחמת גוג ומגוג ישתתפו בני ישמעאל לערוך המלחמה. ומעם שיתרצו האומות בכך • אין דנין את האדם על שם העתיד, ומאי שנא בבן סורר ומורה • במדרש: כשראתה שרה שְׂמֻשָּׁה לא יכנס לארץ, אמרה גֵרֶשׁ אֶת הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ • ענין שילוח ישמעאל בנבואה, כפועל דמיוני על לעתיד לבא • הגאולה תתחיל בענין הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ בְּבִרְאשׁוֹנָה • אברהם אבינו פֶּעַל שׁוֹכְלוּ יִשְׂרָאֵל לזכות להגאולה שלמה על ידי כח הצדקה • לעתיד ביום הדין הגדול ישתתק מלאך מיכאל, והקב"ה בעצמו ילמד זכות על ישראל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

22 מינוט מתוך 82 זייער קלאר ★ ★ ★ ★ ★

לשון קדש - קונטרס שיד (חלק א)

ברוקלין: 718-298-4641 ארץ ישראל: 072-3333419 7-9 קול אוצר יהודא	ארץ ישראל: 072-3275205 ענגלאנד: 0330-350-3110 פּעקס: 718-650-2970 לשון קדש: 929-522-1515 דרוק 1 דערנאך 314 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3
---	--

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יואל דייטש הי"ו (בר פטם אלעור) לנישואי בתו - עב"ג החתן שלמה נ"י בן הר"ר יוסף ראטבארט הי"ו	הר"ר הערשל קויפמאן הי"ו לנישואי בנו החתן ישעי' נ"י - עב"ג בת הר"ר יושע יודא הלוי פריעדמאן הי"ו
הר"ר יודא ווייס הי"ו (כריכ חיים אלעור) לנישואי בתו - עב"ג החתן יונתן נ"י בן הר"ר יואל ישראל דוב גאלד הי"ו	הר"ר עזריאל עמרם שווארטץ הי"ו לנישואי בתו - עב"ג החתן שלמה יעקב נ"י בן הר"ר אברהם יצחק יודא גליק הי"ו
הר"ר שמעון דייטש הי"ו לאירוסיו בנו החתן אברהם נ"י - עב"ג בת הרב עזריאל שערה שליט"א (כריכ אשר אנשיל)	הר"ר שלמה בערקאוויטש הי"ו לנישואי בתו - עב"ג החתן יוסף לייב נ"י בן הר"ר יואל כהנא הי"ו (כר יודא)

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שייכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרבנית הצדיקה, המפורסמת בחכמתה ובפעולתיה הנשגבות במצות ומעשים טובים מרת חיה רויזא טייטלבוים ז"ל בת רביה"ק יואל זי"ע עמדה רבות בשנים לימון להחיות נפשו וביתו, ועסקה בהצלת נפשות בימי הועם, ובארץ ישראל להציל הפלטים מרדת שחת - נפטר י"ד חשון תש"ד - לא השאירה זרע של קיימא, ונא לעשות לטובת נשמתה

האשה החשובה והצנועה מרת אלמא רישא ע"ה פריעדמאן ב"ר אלימלך הלוי ז"ל נפטר כ' חשון תשר"מ	הרה"ח המפואר, רחום ומוקיר רבנו, עושה חסד לאלפים, תלמיד רביה"ק מעיר סאטמאר ודבוק בו בכל נפשו ומאודו רבי חנני' יו"ט (ליפא) ז"ל קויפמאן ב"ר חיים ארי' ז"ל נפטר כ"א חשון תשע"ט
--	---

KolSatmar.com

קושיות ודקדוקים בתחילת הפרשה

יז

ווידעראום שטייט אין מדרש^א נאָכאַמאָל, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, [שאמר לו הקב"ה] פֶּתַח טוֹב פֶּתַח לְעוֹבְרִים וְשׁוֹבִים, פֶּתַח טוֹב פֶּתַח לְגֵרִים, דו האָסט געמאַכט גאָר אַן אָפּענע טיר פאַר גֵרִים.

כ

קושיא ו

במדרש: וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם, ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. כַּחַם הַיּוֹם. לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כִּי הִנֵּה הַיּוֹם כָּא בַּעַר פֶּתְנֹור. ויש להבין השיבות מזה לענין הפרשה

דער מדרש פירט נאָך אויס ווייטער, [שמקודם אמר כדלעיל] וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, [שאמר לו הקב"ה] פֶּתַח טוֹב פֶּתַח לְגֵרִים, וְלְעוֹבְרִים וְשׁוֹבִים.

און דערנאָך זאָגט דער מדרש^ב, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, זאָגט ער גאָר נאָך אַן אַנדערע בחינה, זאָגט דער מדרש רבה, לעתיד לבא וועט אַבְרָהָם אָבִינוּ זיצן ביים פֶּתַח שֶׁל גִּיהֶנֶם, [און] ער וועט נישט אַרײַנלאָזן קיין נְמוּל. און דער וואָס ער האָט געזינדיגט חלילה אַסאָך, וועט מען אים מוֹשֵׁף עֲרָלְתּוֹ זיין פון די קטנים [שמתו עד שלא מלו, ונותנו על הרשעים, ומורידן לגיהנם].

[וממשיך המדרש] כַּחַם הַיּוֹם, לכשיבוא אותו היום שנאמר [בן] [מלאכי ג, יט] כִּי הִנֵּה הַיּוֹם כָּא בַּעַר פֶּתְנֹור, [וואָס] דאָס וועט זיין לעתיד, ביים [יום] דִּין הַגְּדוֹל. [און] ער וועט [דעמאָלט] זיצן ביים פֶּתַח שֶׁל גִּיהֶנֶם [להציל את הנימולים].

[ו] [ויש להבין] וואָס האָט דאָס עפעס אַ קישור מיט דעם, [היום הדין דלעתיד, עם ענין הפרשה דמיירי ממילת אברהם].

מד

קושיות ודקדוקים בפסוק פי ידעתיו

קושיא יח

בגמרא נראה לכאורה דמפסוק זה נלמד גם על מצות בני נח. וצריך ליישב לפי זה דעת הראשונים הסוברים דצדקה אינו נוהג בבני נח, האיד יפרשו לשון צדקה הכתוב כאן. וגם ליישב הסתירות שברברי חז"ל בענין זה

כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת בְּנֵיו וְגו' וְשִׁמְרוּ דִּרְךְ ה' לַעֲשׂוֹת 'צִדְקָה' וּמִשְׁפָּט.

יח) דאָ [במה שהזכיר כאן לַעֲשׂוֹת 'צִדְקָה'] איז דאָ אַ גאַנצע מְבֹכָה אין די פוסקים, אין די ראשונים.

^א בבראשית רבה (מח, ח): פֶּתַח הָאֵהָל. פתח טוב פתחת לעוברים ולשבים, פתח טוב פתחת לגרים, שאלולי אַתָּה לא בראתי שמים וארץ, שנאמר (ישע"י מ, כב) וַיִּמְתְּחֵם כְּאֵהָל לְשִׁכְתָּה, שאלולי אַתָּה לא בראתי גלגל חמה, שנאמר (תהלים יט, ה) לְשִׁמְשׁ שָׁם אֵהָל בֵּהֶם, שאלולי אַתָּה לא בראתי את הירח, שנאמר (איוב כה, ה) הֵן עַד יָרַח וְלֹא יָאֵהִל. (ההמשך כאן מובא להלן).

^ב בבראשית רבה (שם בהמשך): אמר רבי לוי, לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם, ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה. ואותן שחטאו יותר מדאי מה עושה להם, מעביר את הערלה מעל גבי תינוקות שמתו עד שלא מלו, ונותנה עליהם, ומורידן לגיהנם, הדא הוא דכתיב (תהלים נה, כא) שְׁלַח יְדֶיךָ בְּשִׁלְמוֹ חֲלָל בְּרִיתוֹ. כַּחַם הַיּוֹם. לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כִּי הִנֵּה הַיּוֹם כָּא בַּעַר פֶּתְנֹור. (מלאכי ג, יט) כִּי הִנֵּה הַיּוֹם כָּא בַּעַר פֶּתְנֹור.

אַסאַך זאָגן² אַז [מצות] צָדָקָה האָט מען געגעבן [אויך] פֿאַר אַ בֶּן נָח. איך וועל ווייטער שוין רעדן דערפון שפּעטער (באות קמג-קמז), [אז] ס'איז אַביסל אַ חידוש פֿעניג (דעת הסוברין כן).

[ועל כל פנים יש בזה] אַ פֿלוגֶתָא, דער אַמֶת איז עס אַ פֿלוגֶתָא. אָבער אַסאַך ראשונים זאָגן אַז מ'האָט זיי געגעבן [מצות] צָדָקָה, [און] ס'איז דאָ רַאִיּוֹת דערויף [מדברי הגמרא בפסוק זה, ווי] איך וועל באַלד רעדן דערפון (באות קמא-קמב).

ס'איז דאָ [לעומת זה ראיות] וואו ס'זעט אויס פֿאַרקערט [ולכן יש ראשונים הסוברים דאינו נוהג ענין צדקה בבני נח, וצריך ליישב לפי זה דעת הראשונים הסוברים דצדקה אינו נוהג בבני נח, האין יפרשו לשון הפסוק כאן, דמשמע מדברי הגמרא דמזה נלמד גם על בני נח. גם ליישב הסתירות שבדברי חכז"ל בזה, וכמו שהביאו הראשונים ראיות מדבריהם לכאן ולכאן].

(הרחבת קושיא זו, ראה להלן באות קמא-קמז)

מה

קושיא יט

בנור הקודש דקדק על לשון הפסוק לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, שהיה ראוי להקדים משפט שהוא מצד הדין, לצדקה שהוא מצד החסד ולפנים משורת הדין

(ט) דער נזר הקודש פֿלאַגט זיך³, פֿאַרוואָס שטייט 'קודם' צָדָקָה [ואחר כך משפט. והלא] ס'שטייט דאָך איבעראַל [קודם מִשְׁפָּט, וכגון בפסוק] וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה (שמואל ב' ח, טו).

מו

קושיא כ

ובמדרש מפרש לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, על אברהם גופיה, דלמי שהיה מברך לה' האכילו בחנם בתורת צדקה, ולמי שלא רצה לברך ביקש ממנו תשלומין בתורת משפט. ולכאורה זהו נגד פירוש הגמרא דמפרשו על אוהרת דיני צדקה ומשפט להלכה

דער מדרש זאָגט, דער מדרש רבה זאָגט גאָר עפעס אַנדערש, ער נעמט גאָר אַרויס, - [דהנה] די גמרא⁴ נעמט אַרויס פון דאָנעט [פון] מִשְׁפָּט וְצְדָקָה, אַז ס'איז דאָ ביי בֶּן נָח [מצות דינין, דכתיב משפט], וועל מיר שוין ווייטער (באות קמא) רעדן פון דעם,

² בנור הקודש על הב"ר (מט, ד) דלהלן. ותחלת דבריו בזה הובא להלן בהערה לד, ואופן הקושיא שהזכיר רבינו גם מהפסוק וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה, הוא בעיקר על פי דבריו שם. - ועיין שם שכתב עוד אחר כך וז"ל: בתחלה צדקה ולבסוף משפט. אין לפרש הטעם כהא דאמרין בפרק קמא דסנהדרין (י: גבי דוד, והלא במקום שיש צדקה [דהיינו פשרה לפני משורת הדין] אין משפט וכו'. שכבר העלה שם מהרש"א ז"ל דהתם לא דייק אלא משום דכתיב ביה לְכָל עָמוֹ, וכן נתבאר שם בחידושינו, עיין שם. וממילא הא לא שייך הכא. ○ ולכן צריך לומר דהכא דייק מדאקדים צדקה למשפט, דקשה ליה דהוה ליה למימר מעיקרא משפט שהוא מצד הדין, ואחר כך צדקה וחסד דהוי טפי שהוא לפני משורת הדין, ולכן דריש דרמיו לענין אברהם, שעשה תחילה צדקה ואחר כך משפט באורחים שלו, וכדמסיק. וכחא גוונא נמי פירש היפה תואר בזה עיין שם וכו'. ○ ולכן נראה לי דר' יהודה בר סימון [ולפנינו ר'] עזריה בשם ר' יהודה [סבירא ליה דדרך ה' קאי אתרוייהו, אצדקה ומשפט, והיינו כענין שנאמר (תבוא כח, ט) וַיִּהְיֶה בְּדִרְכּוֹ, כי גם הוא יתברך עושה משפט וצדקה בארץ, ולכן קשה ליה דאדרבא הוה ליה להקדים משפט לצדקה, וכחא דאמרין בפרק קמא דעבודה זרה (ג:) שהקב"ה בכל יום יושב על כסא דין, וכשרואה שאין העולם מתקיים בדין הוא יושב על כסא רחמים להתנהג בדרך צדקה, והכי נמי אמרין בפרק קמא דראש השנה (יז:) בתחילה צדיק כָּכָל דְּרָכּוֹ, ואחר כך וְחֲסִיד כָּכָל מַעֲשָׂיו (תהלים קמח, יז). ולכן דריש דלהכי אקדים הכא צדקה למשפט, לרמוז לענין אברהם שעשה תחילה צדקה ואחר כך משפט באורחים שלו, וכדמסיק. [ודבריו אלו הם גם כן מענינים שמוכיר רבינו דבריו זה. וכן כתב שם עוד בנור הקודש לעיל מיניה לתרץ קושיא זו באופן אחר, לפי דעת המ"ד במדרש שם, דצדקה ומשפט הם תנחומי אבלים וביקור חולים, נאמ"ל].

[אָבער] - דער מדרש רבה^ד נעמט עס גאר אַרויס אויף עפעס אַנדערש, די גאַנצע צדקה ומשפט איז טאַקע פאַר אברהם אבינו'ן אליין, ער האָט אַזוי [געטון עס האורחים. ווען] אויף אַרומגען געקומען האָט ער זיי קודם געגעבן עס, דערנאָך האָט ער זיי געזאָגט אַז זיי זאָלן לויבן דעם באַשעפער, [און] טאַמער נישט, זאָלן זיי באַצאָלן. האָבן זיי זיך נישט געקענט קיין עצה געבן, האָבן זיי מקבל געווען [לברך את ה'].

אַזוי שטייט אין מדרש, אַז קודם איז עס געווען צדקה [שהאכילם חנם על מנת לברך את ה'], און נאָכדעם האָט זיך אויסגעלאָזט ער האָט געמאַכט אַ משפט [שביקש מהם תשלומין אם לא יברכו].

מו

- דער נזר הקודש פלאַגט זיך^ה אפילו, וויאָזוי דאָס האָט געקענט זיין. [והלא] ס'זעט דאָך עפעס אויס ווי אַן ערמה. ער ענטפערט עפעס תירוצים. [נאָר] ס'איז היצט נישט קיין נפקא מינה [לעניינן]. ער זאָגט דאָרט באריכות. -

^ד בבראשית רבה (ט, ד): כי ידעתי למען אשר יצנה. רבי יודן בשם רבי אלכסנדר זו הובריא [פי' סעודת הבראה וניהום אבלים], ורבנן אמרי זו ביקור חולים. ר' עזריה בשם ר"י, בתחלה צדקה, ולבסוף משפט. הא כיצד, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, משהיו אוכלים ושותים אמר להם ברכו, אמרו ליה מה נאמר, אמר להם אמרו ברוך קל עולם שאכלנו משלו. אם מקבל עליו וברך, הוה אכיל ושותי ואזיל. ואי לא הוה מקבל עליה וברך, הוה אמר ליה הב מה דעלך. ואמר מה אית לך עלי, הוה אמר לו חד קסיט דחמר בעשרה פולרין, וחד ליטרא דקופר בעשרה פולרין, וחד עיגול דריפתא בעשרה פולרין, מאן יהיב לך חמרא במדברא, מאן יהיב לך קופר במדברא, מאן יהיב לך עיגולא במדברא. מן דהוה חמי ההיא עקתא דהוה עקי ליה, הוה אמר ברוך קל עולם שאכלנו משלו. הוה אמר דכתיב לכתחלה צדקה, ולבסוף משפט.

^ה בנזר הקודש (על הביר שם): הא כיצד אברהם היה מקבל וכו'. התמיה מפורסמת, כי זה הוא נראה כעלילה ח"ו, כיון שמתחילה בתורת אורחים הכניסם. ואפילו לפי מה שכתוב בחושן משפט סוף סימן רמ"ו בהג"ה שאפילו האומר לחבירו אכול עמי צריך לשלם לו, ולא אמרינן מתנה קיהיב ליה, הא מסיק התם דמכל מקום היכי דמוכח דיהיב ליה מעיקרא לשם מתנה, אלא שאחר כך נפלה קטטה ביניהם ולכן תבע ממנו, פטור. ובאברהם הוה מוכחא מילתא דיהיב לשם מתנה, כיוון שהיה דרכו להכניס אורחים, ואינהו ודאי לא היו יודעים מהא שמקפיד על ברכת קל עולם, דאם כן לא יבואו אצלו כלל. ויש לומר דמהאי טעמא גופא מסיק וקאמר אם מקבל עליו וברך הוה אכיל ושותי, דמשמע לא בשעת גמר האכילה אמר להם כן, דאם כן מאי הוה אכיל ושותי דקאמר, אלא צריך לומר שאמר להם כן בתוך הסעודה, ואם כן בוודאי היה לו דין ודברים עליהם, באשר כבר שמעו דעתו ורצונו ואעפ"כ גמרו לאכול. ואף כי אפשר שקצתם חשבו שמ"מ לא יקפיד כל כך בזה בהא, ודאי אינהו קמטעי נפשייהו כיון דגלי להו דעתיה, ולכן נפרע מהם רוב הסעודה שאכלו אחר אמירתו. ומה שלא אמר להם כן קודם התחלת הסעודה, דאם כן ודאי לא יתרוצו לאכול כלל, אבל אחר שכבר התחילו לאכול, מאז גדולה לגימה שמקרבת, הנהו און לשמוע בקול אברהם, וכן מסתמא יתביישו מלהפסיק אכילתם. ואף כי אפשר יכובו לו ולבם לא נכון עמו, מ"מ לא חשש אברהם לכן, כי אפשר שמתוך שלא לשמה יבואו [לדין] לשמה. ועוד כי כל ישרו וכל יפצו לא היה אלא לפרסם בזה אמונת ה' בעולם, ולהכירם השגחתו יתברך בעולם אשר מאתו הכל כי הוא נותן לחם לכל בשר, ולא כמחשבת הטועים בימים ההם כי עוב ה' את הארץ, כנודע. ומהאי טעמא גופא הוה קאמר שאינו ראוי ליתן להם בחינם אלא עד שיודו בהשגחת ה' לברכו, משום דהא בהא תליא, והוא כי לכן ראוי לאדם לעשות גמילות חסד בממונו, באשר אין הממון ממש שלו, אלא לה' הארץ ומלואה (תהלים כד, א), ועבור זה ה' נותן לו ברכה, כדי לעשות בו חסד לאחרים, כי עולם חסד יבנה (שם פט, ג), וכדכתיב (ראה טו, י) לא ילכך לבקך בתחך פי כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אליך בכל מעשך וגו', וכן שנינו בפרק ג' דאבות (משנה י) תן לו משלו שאתה ושלך שלו, וכן הכתוב אומר (דברי הימים א' כט, יד) מקף הכל ומקדך נתנו לך. ולכן עיקר הברכה אינו ראוייה אל האדם הנותן, אלא לה', שהוא סיבת כל הסיבות ומשפיע הכל, והאדם הנותן אינו אלא כשולחו. אבל אותה שלא רצו לברך את ה' על המזון באומרים שהכל במקרה ולא מה' הוא, אמר אברהם שראוי להתנהג ג"כ עמם כמדתם, כי לפי דעתם אין הממון אלא שלו, ומה בצע לו לתת עמלו לאחרים, ובכן היה ראוי להם לפרוע הכל. ובראותם כי אברהם אינו נוגע בדבר, שהרי אדרבא רצה להפסיד ממנו בחינתם מקבילים עליהם אמינותו יתברך, מזה ראו כי דבריו נאמנים והם מיוסדים על אדני האמת והצדק, ומזה הטו שכמם לעבוד את ה' בלב שלם. ובכן סרו תלויות היפה תואר עיי"ש.

מח

(כ) [ועל כל פנים במדרש] טייטשט ער דאָס אויס גאָר פאַר אַ דָּבָר פֿרֻטִי [בנוגע אברהם עצמו], נישט 'בְּכָלֵל' אויף דיני צִדְקָה, און דיני מִשְׁפָּט.
איך וועל שוין רעדן פון דעם ווייטער. לכאורה איז [עס] אַ חִידוּשׁ פֿלאַ [דזה סותר לפירוש הגמרא דמפרשו על דיני צדקה ומשפט, ולא על דרכו של אברהם עצמו].

מט

קושיא כא - מתוך הדרוש

(כא) [ובסיום הפסוק לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אֲבָרָהָם] אַתְּ אֲשֶׁר דָּבָר עָלָיו, יֵשׁ לַהֲבִין לָמָּה הוּצָרָךְ לוֹמַר 'עַל אֲבָרָהָם', דהא גם עד עתה מיניה קא מיירי, והיה סגי שיאמר לְמַעַן הָבִיא ה' 'עָלָיו'.

נ

קושיא כב - מתוך הדרוש

(כב) [גם קשה המשך הלשון אֲשֶׁר יֵצֵא וְגו' לְמַעַן הָבִיא וְגו', דמשמעותו לכאורה שעבור זה עשה כן אברהם, בכדי שיקבל השכר שהובטח לו. וקשה וכי עשה אברהם על מנת לקבל פרס].

(הקושיות בדברי רבינו, להלן באות קפא-קפב)

נא

קושיא כג

בתרגום מפרש ב' יִדְעָתִיו, אֲרִי גָלִי קָדְמִי. והקשה ברש"י,
דלפי זה אין המשך הפסוק 'לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא' נופל על הלשון.

כִּי יִדְעָתִיו.

רש"י טייטשט, כִּי יִדְעָתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בָּנָיו. [דהנה] דער תרגום זאָגט אֲרִי גָלִי קָדְמִי, ווייל איך ווייס אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בָּנָיו. זאָגט רש"י [להקשות על פ' התרגום, כי] לויט דעם טעם אַז איך ווייס האָט עס קיין שום קשור נישט מיטן לְמַעַן [אֲשֶׁר יֵצֵא, והיה לו לומר רק] כִּי יִדְעָתִיו אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בָּנָיו. [אבל לומר] איך ווייס 'לְמַעַן', שטימט דאָךְ גאָרנישט.

איבערדעם גייט רש"י אַוועק פונעם תרגום, [ומפרש] כִּי יִדְעָתִיו, לְשׁוֹן חֶבֶה. [רק] ס'ווערט אָנגערופן יִדְעָה, ווייל איינעם וואָס מ'איז מְחַבֵּב, קען מען אים גוט. אָבער דאָס איז אַ לְשׁוֹן חֶבֶה, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט איך בין אים פאַרדעם מְחַבֵּב, פאַרוואָס, ווייל איך ווייס 'לְמַעַן' [אֲשֶׁר יֵצֵא], אויף דעם פאַסט זיך שוין גיכער דער לְמַעַן. איך בין אים מְחַבֵּב פאַרוואָס, וואָרן 'לְמַעַן' אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בָּנָיו. אַזוי זאָגט רש"י.

נב

(כג) אָבער דער תרגום זאָגט אָבער דאָךְ נאָר גָלִי קָדְמִי, דאַרף מען פאַרשטיין [גם] לויטן תרגום דעם 'לְמַעַן'.

¹ עיין מזה להלן באות קנד.

² ברש"י (יח, יט): כִּי יִדְעָתִיו. לשון חיבה, כמו מִדַּע לְאִישָׁה (רות ב, א), הָלֹא בְּעֵז מִדַּעַתְנוּ (שם ג, ב), וְאֶדְעָךְ בְּשֵׁם (תשא לג, יז). ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את האדם, מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתי, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא, לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי. ◦ ואם תפרשהו כתרגומו, יודע אני בו שיצוה את בניו וגו', אין 'לְמַעַן' נופל על הלשון.

נג

קושיות ודקדוקים בענין שילוח ישמעאל

קושיא כד

ווייטער שטייט, שָׁרָה אֲמָנָה הָאֵת גְּעֹזָאגט, וְתָרָא [שָׁרָה] אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית [אָשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם] מִצְחָק, הָאֵת זִי אִים גְּעֹזָאגט גֵּרֶשׁ הָאֲמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ, כִּי לֹא יִירָשׁ וְגו' עַם בְּנֵי עַם יִצְחָק.

נד

בגמרא ומדרש איכא ג' דיעות בלשון הפסוק מִצְחָק, דפירושו עבודה זרה, או גילוי עריות, או שפיכות דמים. ורבי שמעון בן יוחאי חולק ואמר חס ושלום שיהיה בביתו של אברהם כך, אלא הכוונה שהיו חולק עם יצחק בענין הירושה

אין דעם מִצְחָק איז דאָ דריי פלוגתות [ברש"י, והוא באמת] פיר [דיעות] אין די גמרא" און אין די דרשות חכמינו ז"ל^ט, אין דברי חכמינו ז"ל פון די תנאים. איינער זאגט מִצְחָק איז עֲבֹדָה זָרָה, און איינער זאגט גִלּוּי עֲרִיּוֹת, און איינער זאגט שְׁפִיכַת דָּמִים.

און איינער זאגט, רבי שמעון בן יוחאי זאגט, חס ושלום, בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם איז נישט געווען קיין עֲבֹדָה זָרָה מיט קיין גִּלּוּי עֲרִיּוֹת [ושפיכות דמים], ס'קען נישט זיין. נאָר וואָס דען, זיי האָבן זיך געקריגט וועגן ירושה.

און רש"י אליין ברענגט^א [אז פון] כִּי לֹא יִירָשׁ זַעַט אויס אַז זיי האָבן זיך געקריגט איבער די ירושה.

^ח עיין זה בתוספתא דסוטה (א, יז) וז"ל: אמר רבי שמעון בן יוחאי, ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש, ודְּרַבִּי נְרַאִין מדבריו. ◦ דרש רבי עקיבא, וְתָרָא שָׁרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אָשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק, אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים, שנאמר (תשא לא, ו) וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכָל וְשָׂתוֹ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק. מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים, ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים. ◦ רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אין צחוק האמור כאן אלא גילוי עריות שנאמר (וישב לט, יז) כָּא אֱלִי הֶעֱבַד וגו' לְצַחֵק בִּי. מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל מכבש את הגנות ומענה את הנשים. ◦ רבי ישמעאל אומר אין לשון צחוק אלא שפיכות דמים, שנאמר (שמואל ב, ב, יד) וַיֹּאמֶר אֲבִנָּה אֶל יוֹאָב יְקוֹמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לִפְנֵינוּ וגו' וַיִּקְמוּ וַיַּעֲבְרוּ בַּמִּסְפָּר וגו' וַיִּחְזְקוּ אִישׁ בְּרָאשׁ רַעְהוּ וַחֲרָבוֹ בְּצַד רַעְהוּ וַיִּפְּלוּ יָחִיד. מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל נוטל קשת וחצים ומזרק כלפי יצחק, שנא' (משלי כו, יח-יט) כְּמַתְּלֵהְלֶה הִיָּה זָקִים וגו' כֵּן אִישׁ רָמָה [נאמר הלא משחק אֵין] וגו'. ◦ ואני אומר, חס ושלום שיהיה בביתו של צדיק ההוא כך, אפשר למי שנא' עליו (וירא יח, יט) כִּי יִדְעָתִיו לִמְעַן אָשֶׁר יִצְנֶה וגו', יהא בביתו עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, אלא אין צחוק האמור כאן אלא לענין ירושה, שכשנולד אבינו יצחק לאברהם אבינו היו הכל שמחין ואומרים נולד בן לאברהם בונה נוחל את העולם ונוטל שני חלקים, והיה ישמעאל מצחק בדעתו ואומר אל תהי שוטים, אני בכור ואני נוטל שני חלקים, שמתשובת הדבר אתה למד, שנאמר כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאֲמָה וגו'. ורואה אני את דְּרַבִּי מדברי רבי עקיבא.

^ט בבראשית רבה (נג, יא): וְתָרָא שָׁרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית. אמר רבי שמעון בן יוחאי, רבי עקיבא היה אומר בו דבר לגנאי, ואני אומר בו דבר לשבח. ◦ דרש רבי עקיבא וְתָרָא שָׁרָה וגו', אין מצחק אלא גילוי עריות, היך מה דאת אמר בא אלי הֶעֱבַד הָעֶבְרִי אָשֶׁר הִבֵּאתָ לָנוּ לְצַחֵק בִּי, מלמד שהיתה אמנו שרה רואה אותו לישמעאל מכבש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן. ◦ תני רבי ישמעאל אומר אין הלשון הזה של צחוק אלא עבודת כוכבים, שנאמר וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכָל וְשָׂתוֹ וַיִּקְמוּ לְצַחֵק, מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה בימוסיות וצד חגבים ומקריב עליהם. ◦ רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אין הלשון הזה צחוק אלא לשון שפיכות דמים, היך מה דאת אמר יְקוֹמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לִפְנֵינוּ. רבי עזריה משום רבי לוי אמר, אמר ליה ישמעאל ליצחק נלך ונראה חלקינו בשדה, והיה ישמעאל נוטל קשת וחצים ומורה כלפי יצחק ועושה עצמו כאילו מצחק, הדא הוא דכתיב כְּמַתְּלֵהְלֶה הִיָּה זָקִים וגו' כֵּן אִישׁ רָמָה אֶת רַעְהוּ וַיִּפְּלוּ וַיִּשְׁחָקוּ לִפְנֵינוּ. ◦ ואומר אני בו דבר לשבח, אין לשון הזה של צחוק אלא לשון ירושה, שבשעה שנולד אבינו יצחק היו הכל שמחים, אמר להם ישמעאל שוטים אתם, אני בכור ואני נוטל פי שנים, שמתשובת אמנו שרה לאברהם כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאֲמָה הַזֹּאת עַם בְּנֵי עַם יִצְחָק. אתה למד.

נה

ויש לבאר דעת אלו הג' תנאים, שלא יוקשה עליהם
קושיית רשב"י, חס ושלום שיהיה בביתו של אברהם כך

כד) ברויך מען פאַרשטיין [לפי סברת שאר התנאים, דלכאורה ס'איז] טאַקע אַ קשײַא
[כדברי רבי שמעון בן יוחאי], ווי קען זיין בבייתו של אברהם אבינו [אז ס'זאל האבן געווען
דאָרט] עבֹדָה זָרָה, מיט גלוי עריות, מיט שפיכת דמים.

נו

קושיא כה

בפסוק פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם, פירשו בגמרא וברש"י, שאמר הקב"ה לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, ולא על שם העתיד,
ועכשיו צדיק הוא ולא רשע. ולפי דברי התנאים דלעיל קשה, דהלא מבואר בפסוק מִצָּחָק שכבר היה רשע באותה
שעה

נאך פרעגט מען אַ האַרבע קשײַא, ס'שטייט ווייטער (כא, יז) פִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל
הַנֶּעֱר פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם, [ופירש רש"י¹², ווייל אויף ישמעאל] האָט מען מְקַטְרֵג געווען, וואָס
הייסט, ער איז עתיד לְהַמִּית אֶת בְּנֵיךְ בְּצִמָּא, פֶּאֶר דַּעַם ווילסטו טון אַ נֶס, האָט דער
בורא כל עולמים געזאָגט פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם, 'היצט' איז ער אַ צדיק.

כה) פרעגט מען די קשײַא [דלפי זה נמצא] איז ער דאָך געווען אַ צדיק [והאיך אמרו
לעיל שעבר על שלש עבירות החמורות].

נז

[ומה שקשה עוד] איי מ'געפינט ביי סוֹרֵר ומוֹרֵה [דשפיר הוא נידון על שם 'סופר']¹³,
פרעגט דער מזרחי¹⁴.

¹ אף שבלשון הפסוק מִצָּחָק, כתב כדברי שאר הג' תנאים, מכל מקום בפסוק פי לא יירש מפרש כדברי רבי
שמעון בן יוחאי, ומשלב שם דרשת רשב"י עם דרשת המאן דאמר מִצָּחָק זה שפיכות דמים (כמובא לשונו להלן).
ועיין מה שהאריך בזה בפ"י הרא"ם.

¹² ברש"י (כא, ט): מִצָּחָק לשון עבודת אלילים, כמו שנאמר וַיִּקְמוּ לְצָחָק. דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה
דתימא לְצָחָק פי. דבר אחר לשון רציחה, כמה דתימא יְקוֹמוּ נָא הַנְּעִרִים וישָׁחֲקוּ לְפָנֵינוּ וגו'.
וברש"י להלן (שם, י'): [פי לא יירש בן הָאֵמָה הזאת] עם בני וגו'. מתשובת שרה פי לא יירש בן הָאֵמָה הזאת עם
בני, אתה לא מדע שיהיה מריב עם יצחק על הירושה, ואומר אני בכור ונוטל פי שנים, ויוצאים בשדה ונוטל קשתו
ויורה בו חצים, כמה דאת אמר קִמְתָּ לְהִלָּה הַיָּהָה וְקִים וגו' וְאָמַר הָלֹא מִשְׁחָק אָנִי.

¹³ ברש"י (כא, יז): פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות.
לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים, רבש"ע מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר,
והוא משיבם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק. אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, וזה פֶּאֶשֶׁר
הוּא שָׁם. • והיכן המית את ישראל בצמא, כשהגלים נבוכדנצר, שנאמר (ישע"י, כא, יג-יד) מִשָּׂא בְּעָרֶב וגו' לְקִרְאֹת
צָמָא הָתִינוּ מִים וגו', כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים, היו ישראל אומרים לשבאים, בבקשה מכם הולכיכום
אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנאמר (שם) אֶחָדֹת דְּדִנִּים, אל תקרי דדנים אלא דודים, ואלו יוצאים
לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שמלאים מים, וכשמכניסו לתוך פיו
ופותחו, הרוח נכנס בגופו ומת.

ומקורו בגמרא ראש השנה (טז): אמר רבי יצחק, אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה,
שנאמר פִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֱר פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם.

ובבראשית רבה (נג, ד): פֶּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. אמר רבי סימון, קפצו מלאכי השרת לקטרגו [לישמעאל], אמרו
לפניו, רבון העולמים, אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר. אמר להם עכשיו מה הוא,
צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו.

¹⁴ כמבואר במשנה סנהדרין (עא, ב) סורר ומורה נידון על שם סופר, ימות זכאי ואל ימות חייב.
ובגמרא שם (עב, ב): תניא רבי יוסי הגלילי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושחה חצי לוג יין
האיטלקי, אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל, אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי
אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות. אמרה תורה, ימות זכאי ואל ימות
חייב.

[אויף דעם] מאַכט ער אַ חילוק, ווייל דאָ [אצל ישמעאל] האָט זיך נאָך גאַרנישט אָנגעהויבן [מעשה רשעותו], און דאָרט [אצל בן סורר ומורה] האָט זיך אָנגעהויבן [רשעותו], שגול מנכסי אביו להיות זולל וסובא, ולכן נידון גם על שם סופו שילסטם את הבריות.
[ומה שקשה על תירוצו] איי ער איז דאָך געווען דאָך אַ רָשָׁע [גם ישמעאל בעצמו כבר].
זאָגט מען^{טו} [לתרץ, דמכל מקום] ער איז נישט מְחוּיָב געווען קיין מִיתָה וועגן דעם.

נח

[אמנם לפי דרשות שאר התנאים דלעיל], אַז ס'איז טאַקע געווען עֲבוּדָה זָרָה [און] גִּלּוּי עֲרִיּוֹת [און] שְׂפִיכַת דָּמִים, איז ער דאָך [יא] מְחוּיָב געווען מִיתָה. [ובפרט] אַ בֶּן נָח איז נִהְרָג אויף די 'אַלע' זאַכִּין^{טז} [גם על שאר דברים שנצטוו בהם בני נח].
[ואם כן שוב קשה] ווי קען מען עפעס זאָגן [אז] ער איז אַ צַדִּיק [געווען באותה שעה].

נט

קושיא כו
בפסוק כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׁרָה שָׁמַע בְּקֻלָּהּ, פירש"י מהמדרש, בקול רוח הקדש שָׁבָה
כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׁרָה שָׁמַע בְּקֻלָּהּ. זאָגט רש"י, בְּקוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שָׁבָה.
[און] ס'איז אַ מדרש חכמינו ז"ל^{יז}, בְּקוֹל רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שָׁבָה, [שאמרה כן על פי]
נְבִיאֹת, שהיה אברהם אבינו טפל לה בנבואה.

ס

וקשה למה נצרך לזה רוח הקודש ונבואה, וחלא אמרה מילתא
דטעמא וסברא, דראוי לגרשו כדי שלא ילמוד יצחק ממעשיו
(כו) לכאורה זי האָט דאָך געזאָגט אַ מִילָתָא בְּטַעְמָא, [אז] איבערדעם איז גַּרְשׁ

וברש"י כי תצא (כא, יח): וכן סורר ומורה נהרג על שם סופו וכו', סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו
ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות וכו'.

^י בפירוש הרא"ם כי תצא (סם): וכן סורר ומורה נהרג על שם סופו וכו'. ואף על גב דלגבי ישמעאל כשקנטרו
עליו מלאכי השרת ואמרו רבונו של עולם מי שעתיד להמית את בניך בצמא, אתה מעלה לו באר, השיבם
'בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם', לפי מעשיו של עכשיו הוא נידון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. שאני התם, שעדיין לא
התחיל באותה עבירה של צמא, לא מינה ולא מקצתיה, אבל הכא כבר התחיל רשעותו של עתיד, שמכיון
שמכלה ממון אביו בגניבה, כדי לאכול ולשתות, יבא זמן, שיבקש למודו ולא ימצא, וילסטם הבריות. כדנניא
(סנהדרין סם) רבי יוסי אומר, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין, אמרה תורה יצא לבית דין
ליסקל. אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא,
ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייבי. [וכן כתב הרא"ם בקצה גם כאן
בפרשתו].

^{טו} כן מצויין בהג"ה הנדפס ברש"י במוסגר [על מה שכתב רש"י שהשיבו מלאכי השרת דעכשיו הוא צדיק. וז"ל]: רצה
לומר [צדיק] בענין זה, שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא, ודו"ק.

^{טז} כמבואר בגמרא סנהדרין (דף נו).

^{יז} ברש"י (כא, יב): שָׁמַע בְּקֻלָּהּ. בקול רוח הקודש שָׁבָה, למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות.

^{יח} בבראשית רבה (מה, ב): וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׁרָה, רבי יוסי אמר לקול רוח הקודש, היך מה דאת אמר (שמואל א'
טו, א) וַעֲתָה שָׁמַע לְקוֹל דְּבָרֵי ה'.

ובשמות רבה (א, א) ותנחומא (שמות סימן א): מה עשה ישמעאל וכו', מיד וַתֵּרָא שָׁרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית
אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק, ואין צחוק האמור כאן אלא עבודה זרה וכו', מיד וַתֵּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרְשׁ הָאִמָּה וגו',
שמה ילמוד בני אורחותיו. מיד וַיֵּרַע הַדָּבָר מֵאֵד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֶת בְּנוֹ, וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע
בְּעֵינֶיךָ וגו', כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׁרָה שָׁמַע בְּקֻלָּהּ, מכאן אתה למד שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות. מיד
וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבָקָר וַיִּקַּח לָחֶם וַתָּמֶת מִיָּם וגו', ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה, וְשָׁלַחוּ
הוּא וְאֵת הָגֵר אֶתְשׁוּ וַיִּקֶּם, וטרדן מביתו על כך וכו'.

הָאָמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ, בְּכַדִּין מ'זָאָל זִיךְ נִישְׁט אָפֿלערנען פֿון עֲבֹדָה זָרָה מִיט גִּלּוּי עֲרִיזוֹת מִיט שְׁפִיכוֹת דָּמִים, [וועגן] אַזעלעכע זאַכן.

ס'איז דען א קליינער טעם ? !

פֿאַרוואָס דאַרף מען רוּחַ הַקֹּדֶשׁ צו דעם.

סא

קושיא כז

במדרש: בשראתה שרה שמושה לא יכנס לארץ, אמרה גרש

את האמה הזאת ואת בנה. ויש להבין שייכות הענינים

דער מדרש זאגט^ט, פֿשראַתָּה שָׂרָה שְׁמוּשָׁה לֹא יִכְנָס לָאָרֶץ, אָמְרָה גֵּרֶשׁ אֶת הָאָמָה

הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ.

(כז) [ואינו מובן] וואָס אַ שייכות האָט עס.

סב

קושיא כח

בוזרה הק' מפרש הפסוק כי לא יירש בן האמה הזאת, שלא יירש עם יצחק בחולקא דמהימנותא, לא בעולם הזה

ולא בעולם הבא. ויש להבין אומרה ולא בעולם הבא, דלכאורה היה הטעם רק כדי שלא ילמוד יצחק ממעשיו

בעולם הזה

(כח) דער זוהר הקדוש גייט גאָר אַוועק אינגאַנצן [מדברי המדרשים דלעיל בענין טעם

שילוח וגירוש ישמעאל].

סג

- דער זוהר הקדוש^י לכאורה פֿאַרענטפערט עס [לקושיית המזרחי דלעיל (באות ז), מה

שהקשה מענין בן סורר ומורה].

ער זאָגט אַז ער איז נאָכנישט געווען קיין מחויב מִיתָה [בדין שמים שבבית דין

שלמעלה], ווייל ער איז נאָך געווען פֿחות מִכֵּן כ', און 'למעלה' איז מען נישט מעניש

ביז כ' [שנים]. ואם כן לא קשה מבן סורר ומורה, דדינו בבית דין 'שלמטה', ולמטה שפיר דנין ועונשין

מבן י"ג ולמעלה]. -

סד

נאָר דער זוהר הקדוש^{כא} גייט גאָר אַן אַנדערן דרך.

^ט במדרש פליאה המובא בספרים. ומהם בקדושת יו"ט, ובדמשק אליעזר (בפרשתן, אות כד).

^ב בוזרה הק' בפרשתן (דף קיח:) : באָשר הוא שם. האַ אוקמיה, דָּלָאוּ בַר עוֹנָשָׁא הוא לגבי בי דינא דלעילא. דְּהָא

בי דינא דלתתא ענשין מתליסר שניין ולעילא, ובי דינא דלעילא מעשרים שניין ולהלאה. ואף על גב דחייבא הוה,

לאו בר עונשא איהו, והא אוקמיה, וְדָא הוא דכתיב באָשר הוא שם. ◦ אָמַר רבי אֶלְעָזָר אי הכי מאן דאסתלק

מעלמא עד לא מְטוּן יומוי לעשרין שניין, מָאן אַתָּר אַתְעַנְשׁ, בגין דְּהָא מתליסר שניין ולתתא לאו בר עונשא איהו

אַלֵּא בחטאוי דְּאָבוּי, אָבֵל מתליסר שניין ולעילא מהו, אָמַר ליה קודשא בריך הוא חס עליה דלימות זכאי, וְהֵיב

ליה אָגַר טב בההוא עֲלָמָא, וְלֹא לימות חייב דִּיתְעַנְשׁ בההוא עֲלָמָא, וְאוקמיה. ◦ אָמַר ליה אי חייבא הוא וְלֹא

מְטוּן יומוי לעשרין שניין מהו, כִּינן דאסתלק מעלמא במאי הוא עונשיה. אָמַר ליה בְּדָא אַתְקִימ (משלי יג, כג) וְיֵשׁ

נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט, דְּכֵד עוֹנָשׁ נְחִית לְעֲלָמָא אִיהוּ דִּינָא אַצְרַע בְּלֹא פִנְיָה לְעִילָא וְתִתָּא בִּהְהוּא מִחְבָּלָא, וְיִתְעַנְשׁ

כֵּד לֹא אֲשַׁחֲזוּ עֲלֵיהּ מִלְּעִילָא, וְעֲלֵיהּ כְּתִיב (שם ה, כב) עוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּ אֶת הָרָשָׁע. אי תימא לְאִסְגָּהָ מֵאֵן דְּלֹא

מְטוּן יומוי לְאִתְעַנְשָׁא, עוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּ אֶת הָרָשָׁע, וְלֹא בִי דִינָא דְלְעִילָא, וּבְחֻבְלֵי חֲטָאוֹ יִתְמַךְ (שם) וְלֹא בִי דִינָא

דְּלִתְתָּא. ◦ בגין כֵּן כְּתִיב כִּי שְׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֱרַר באָשר הוא שם.

^{כא} בוזרה הק' (שם): וְתִרָא שָׂרָה אֵת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יִלְדָּה לְאַבְרָהָם מִצַּחֵק וכו'. רבי שמעון אָמַר, הָאֵי קָרָא

תוּשְׁבַחְתָּא דְּשָׂרָה אִיהוּ, בגין דְּחִמָּתָא לִיה דְּקָא מִצַּחֵק לְכוּכְבִּים וּמְזֻלוֹת, אָמְרָה וְדָאִי לֹא בְּרָא דָא בְּרָא דְאַבְרָהָם

לְמַעַבְדַּי עוֹבְדוֹי דְאַבְרָהָם, אֵלֹא בְּרָא דְהָגֵר הַמִּצְרִית, אִיהוּ אֲהָרַר לְחֻלְקָא דְאַמִּיָּה, בגין כֵּן וְתִאמַר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ

[אויף] **פִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת**, זאָגט דער זוהר הקדוש זי האָט נישט געמיינט קיין קנאה ביה ובבנה, [שהרי] ווען זי העט 'דאָס' גיווען געמיינט, העט דער בורא כל עולמים נישט גיווען געהאלטן מיט איר, ער העט נישט גיווען געזאָגט [לאברהם] זאָלסט איר הערן.

נאָר זי האָט געמיינט עפעס אנדערש, שטייט אין זוהר הקדוש, זי האָט געזען פֿי **לֹא יִירֶשׁ הַיְמָנוּתָא**, ער וועט נישט יִרְשִׁנָען קיין אַמּוֹנָה פון אברהם אבינו, ער וועט נישט בלייבן ביי דער אַמּוֹנָה. האָט זי געזאָגט איך וויל נישט [א] ער [יצחק] זאָל זיך אָפּלערנען פון אים, **פִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאָמָה עִם יִצְחָק**, לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אזוי שטייט אין זוהר הקדוש.

שטייט גאָר [אז] זי האָט גאָר געקוקט ביז עוֹלָם הַבָּא. לכאורה וועגן וואָס איז דער טעם [שהקפידה כל כך גם על 'עולם הבא', והרי עיקר טעמה הוא לכאורה רק כדי שלא ילמוד יצחק ממעשיו בעולם הזה].

קמ

ישוב הקושיות בפסוק **פִּי יִדְעָתִי**

[ונבאר הדקדוקים בפסוק] **פִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּתֵּי אֶחָיו וְיִשְׁמְרוּ דְרָךְ ה'** **לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט**. **לְאָמִיר שְׂמוּעָסָן** [וועגן] **דָּאָס עֲנִין פֿון צְדָקָה** [אי נוהג בבני נח].

קמא

השלמת והרחבת קושיא יח

יש ראשונים הסוברים דמצות צדקה נוהג גם בבני נח, והביאו ראיה ממה שהקשו בנמרא על הא דאין אשה מצווה על הדינים, מהא דכתיב כאן **אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּתֵּי** 'ומשני 'בניו' למשפט, 'וביתו' לצדקה. ואם כן מוכח דהאך קרא דמיידי גם מן 'צדקה' נוהג בבני נח

דָּא אין די ראשונים איז דאָ אַ פֿלוגתא. **ס'איז דאָ אַסאך וואָס זיי זאָגן²²**, **אז [מצות] צְדָקָה האָט מען געגעבן פֿאַר די אומות העוֹלָם אויך**, [ווי] **מ'ברענגט ראיות [דערצו]**.

הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ, פִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק. ○ וכי סלקא דעתך דקני לה שרה או לברה, אי הכי לא אודי קודשא בריך הוא עמה, דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. אלא בגין דחמאת ליה בכוכבים ומזלות, ואמיה אולפא ליה נמוסי דכוכבים ומזלות, בגין כך אמרת שרה פֿי לא יירש בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת, אָנָּה יִדְעָנָה דְּלֹא יִרִית לַעֲלֵמִין חוֹלָקָא דְּמַהִימָנוּתָא, וְלֹא יִהְיֶה לִּיהָ עִם בְּרִי חוֹלָקָא לֹא בַעֲלָמָא דִּין וְלֹא בַעֲלָמָא דְאַתִּי, ובגין כך אודי עמה קודשא בריך הוא. וקודשא בריך הוא בעא לאפראשא בלחודוי ורעא קדישא כדקא יאות, דבגין כך ברא עלמא, דהא ישאל סליק ברעוּתָא דקודשא בריך הוא עד לא יברי עלמא, ובגין כך נפק אברהם לעלמא ועלמא מתקיים בגיגיה, ואברהם ויצחק לא קיימו ולא אתיישבו בדוכתייהו עד דנפק יעקב לעלמא. כִּיִּן דִּנְפֵק יַעֲקֹב לַעֲלָמָא אֲתֵקִימוּ אֲבָרָהָם וְיִצְחָק, וְאֲתֵקִיִּים כָּל עֲלָמָא, וּמִתְחַנֵּן נִפְק עֲמָא קְדִישָׁא לַעֲלָמָא, וְאֲתֵקִיִּים כָּלָּא כְּגוֹנוֹנָא קְדִישָׁא כְּדָא יִאות, וּבְגִין כֵּךְ אִמֵּר לִיהָ קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שְׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלִי, פִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ יִזְרַע, וְלֹא בִישְׁמַעֲאֵל. מַה כְּתִיב לְכַתֵּר, וּתְלַךְ וּתְמַע בְּמִדְבָּר בָּאָר שָׁבַע.

²² דאיתא בגמרא סנהדרין (נו:): מנהגי מילי (ה' מצות בני נח), אמר רבי יוחנן, דאמר קרא (בראשית ב, טז) ויֵצֵא ה' אֱלֹקִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הָגֵן אָכַל תֹּאכַל, ויֵצֵא אֱלֹו הַדִּינִין, וכן הוא אומר פִּי יִדְעָתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְגו'. - ולהלן שם (נו:): תנו רבנן, שבע מצות נצטוו בני נח, דינין, וברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי וכו'.

ועל זה כתב שם בחידושי הר"ן: ויצו אלו הדינין, וכן הוא אומר כי ידעתיו וכו'. הכי נמי הוה ליה למיחשב צדקה, דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט. אלא משום דצדקה לא חשיב, משום דקום עשה לא קחשיב, כדאיתא

[דהנה] לכאורה איז דאָ אַ ראָיָה אין די גמרא, די גמרא זאָגט^{כג} [אז] אַן אָשָה איז לאַ מיפּקָדָא על דינִים, ער וויל זאָגן קודם [אז] אַן אָשָה איז נישט מיפּקָדָא על דינִים ביי אַ בֶּן נָח. איי ס'שטייט דאָך לַמַּעַן אֲשֶׁר יִצְנָה אֶת בְּנָיו וְאֶת 'בֵּיתוֹ', ענטפערט די גמרא בְּנָיו 'לַמִּשְׁפָּט', [דהיינו] לְדִין, און בֵּיתוֹ 'לְצִדְקָה'.

זעט דאָך אויס [מדברי הגמרא אלו] אז איך לערן פון דאָרט אַרויס אַז אַ בֶּן נָח [נוהג בו גם מצות צדקה, דמוכח משם] אַז דאָס גייט אַרויף [פסוק זה] אויף אַ בֶּן נָח אויכעט, און ער פירט אויס לְצִדְקָה, זעט דאָך אויס אַז צִדְקָה [גם כן נוהג בבן נח].

קמב

גם הביא ראהי ממה שמבואר בפסוק כי סדום ועמורה נענשו ל כי יד עני ואביון לא תחזיקו

און נאָך איז אַ ראָיָה, ווייל ס'שטייט אין פסוק [יחזקאל טז, מט] אויף סדום [והנה זה היה עון סדום וגו'] יד עני ואביון לא תחזיקה, זיי האָבן נישט מחזיק געווען אַן עני ואביון.

קמג

אמנם יש ראשונים הסוברים דאין צדקה נוהג בבני נח. והפרשת דרכים הביא ראהי מן שאלת טורנוסרופוס דהאיך אפשר לזון עניים, והרי אם מלך כעס על עבדו, יקצוף על מי שמאכילו. והשיב לו רבי עקיבא, דישאל הם בנים למקום, ומלך שכעס על בנו שמח כשמאכילין אותו. ומוזה מוכח דצדקה שייך רק בישראל שהם בבחינת בנים, ולא באומות שהם בבחינת עבדים

מיר דאָכט זיך אָבער [לתרץ דעת הראשונים^{כד} הסוברים שאין צדקה נוהג בבני נח, כי יש כמה ראיות לזה מדברי חכז"ל].

א [מילא דער פרשת דרכים ברענגט דאָך [שוין] דעם מדרש^{כה}, ס'איז ידוע, אַז טורנוסרופוס האָט געפרעגט ווי מעג מען מִזִּין זיין [לעניים], אַז מ'פֿסָק'ט [בשמים] אויף איינעם עֲנִיּוֹת, [וכמשל האדון שקצף אויף] אַן עֶבֶד.

לקמן [דף נח:]. ◦ ואין לומר דבצדקה לא מחייבי, דהא אקשינן לקמן (נז:): ואשה לא מיפקדא, והא כתיב כי ידעתי לַמַּעַן אֲשֶׁר יִצְנָה וכו', ואמרין בְּנָיו לדין ביתו לצדקה. אלא דבצדקה נמי מחייבי. ואשכחן דמיענש עלה, דכתיב [בסדום] [יחזקאל טז, מט] יד עני ואביון לא תחזיקה. ◦ וכן נמי אמרין לקמן (שם) נכרי ששבת חייב מיתה, רצה לומר שלא לקבוע להם יום מנוחה, דכתיב (נח ח, כב) יום וְלֵילָה לא יִשְׁבְּתוּ, נמצאו חייבים בני נח על שבע מצות 'לא תעשה' וכו', וחייבין נמי על שני 'מצות עשה', והם הצדקה, ושלא לשבות. ◦ ועל השבייתה פשיטא דחייב מיתה, כדאיתא בהדיא בגמרא (שם) [משום] לא יִשְׁבְּתוּ, דאיכא לאו, ואזהרתן היא מיתתן. אבל הרמב"ם ז"ל בפרק י' מהלכות מלכים (הלכה ט) כתב, דמכין אותן ועונשין אותן, ומודיעים אותן שהם חייבי מיתה אם יחדשו איזה דבר לעצמן, אבל אינו נהרג. אבל על הצדקה דליכא אזהרה, איכא למימר דלית בה חיוב מיתה, וכן נראה. אבל לענין הדינין שהם מכלל הו' מצות, אע"ג דהו' מצות עשה, חייבין עליה מיתה, וכן כתב הרמב"ם ז"ל (יד, ט ט) שעל ידי זה נתחייבו בני שכם מיתה, מפני שלא עשו דין בשכם, שלא דנוהו למיתה וכו'. [וכסברת הר"ן בזה, מכריע גם בחידושי הרמ"ה, והובא להלן בהערה כט].

^{כב} בגמרא שם (נז:): אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב, בן נח נהרג בדיין אחד, ובעד אחד, שלא בהתראה, מפי איש [פירש"י: על ידי דין איש, או עד איש] ולא מפי אשה, ואפילו קרוב וכו'. ◦ מתיב רב המנונא, ואשה [בן נח] לא מפקדה [על הדין], והכתיב כי ידעתי לַמַּעַן אֲשֶׁר יִצְנָה [את בְּנָיו וְאֶת 'בֵּיתוֹ'] וגו' [לַעֲשׂוֹת צִדְקָה יִמְשֹׁפֵט]. פירש"י: 'ביתו' היינו נשים]. הוא מותיב לה והוא מפרק לה, בְּנָיו לדין, ביתו לצדקה.

^{כד} עיין ברמב"ם (מלכים י, ב) בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה. ואם הביא עולה, מקבלין ממנו. נתן צדקה, מקבלין ממנו. ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניוזן מישאל ומצוה עליהם להחיותו, אבל העכו"ם שנתן צדקה, מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם. [ומוכח מדבריו דס"ל דנתינת צדקה אין זה מכלל המצוות שבני נח מצווין עליהן].

ועיין בחידושי הרמ"ה המובא להלן, בשם אית דאמרי.

^{כה} בגמרא בבא בתרא (י:): תניא היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלקים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן, אָמרו לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא, אם אלקים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם, אמר לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. אמר לו אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על

[ועל זה השיב לו רבי עקיבא], זאָגט ער [אַז] אָבער פאַר אַ 'בֵּן' הָאָט מען הִנָּאָה אַז מ'איז מְפָרְס. ¹⁰

פון דאָרט דרינגט ער זיך אויף [בפרשת דרכים]¹¹ אַז צִדְקָה קען נאָר זיין ביי דעם וואָס ער איז בָּנִים לְמָקוֹם, אָבער נישט ביי עֲבָדִים לְמָקוֹם, [שהרי] דאָרט [איז] פאַרקערט איז, הקדוש ברוך הוא כּוֹעֵס, זעט דאָך אויס ס'איז גאָר אַן עֲבִירָה. און די אומות הָעוֹלָם זענען דאָך נישט קיין בָּנִים לְמָקוֹם, וויאָזוי קען זיין [אַז] צִדְקָה [נוהג ביניהם].

קמך

ועוד ראיה מדברי במדרש שאמר הקב"ה לדניאל, אני מסרתי את הצדקה לאברהם,

שנאמר בו לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט, ואתה נתת עצה לנבוכדנצר הרשע, וְחִטָּאךְ בְּצִדְקָה פָּרַק

בן און טאַקע דאָ אַליין [בפסוק זה הנאמר באברהם] שטייט אויך אין מדרש אין פרשת משפטים¹², אַז דער בורא כל עולמים הָאָט געזאָגט [לדניאל] איך הָאָב געגעבן [מצות]

עבדו' וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו, ואנן קרוין בנים, דכתיב (ראה יד, א) בָּנִים אֲתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. אמר לו אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום. אמר לו הרי הוא אומר (ישעי' נח, ט) הֲלוֹא פָּרַס לְרֹעֵב לֶחְמֶךָ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית, אימתי עֲנִיִּים מְרוּדִים תְּבִיא בֵּית, האידנא, וקאמר הֲלוֹא פָּרַס לְרֹעֵב לֶחְמֶךָ.

ועיין עוד בגמרא שם (י:): צִדְקָה תְּרוּמָם גוֹי, אלו ישראל, דכתיב (דברי הימים א' יז, כא) וְמִי כַעֲמֶךָ יִשְׂרָאֵל גוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. וחסד ואומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין, חטא הוא להן וכו'.

¹⁰ בפרשת דרכים (דרוש יז, הנקרא דרך צדקה): גודל המצוה הזאת מעשה הצדקה גלויה ומפורסמת לעיני כל ישראל, שהיא לאות אמת על השם המיוחד אשר פי ה' יקבנו בָּנִים אֲתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, ואמרין בספרי בָּנִים אֲתֶם לַה', אתם קרויים בנים, והכי תנן במשנת חסידים (אבות ג, יד) חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. ועבודת הצדקה היא לאות על שם זה וכדאמרין בפרק קמא דבבא בתרא (י:). שָׁאֵל טַרְנוֹסְרוּפּוֹס הִרְשֵׁעַ וכו' (כמבוא לעיל), אמר לו רבי עקיבא וכו' ואנו קרויין בנים וכו'. נמצינו למדין שמצות הצדקה היא לישראל, לפי שנקראו בנים למקום וכו'. ובזה יתבאר קצת פירוש בפסוקי וירא, הם המדברים וְה' אָמַר הַמִּכְסֶּה אֲנִי מֵאֲבָרְהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה וְאֲבָרְהָם הָיָה לְגוֹי יָצִיץ וְאֶנְּסֶה וְנִכְרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ כִּי יִדְעֻתִּי לַמַּעַן אֲשֶׁר יַעֲבֹד וְגו' וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט וכו'. אמנם על פי הקדמתנו ויתבאר היטב, שכבר כתבנו לעיל שלא הותרה הצדקה לעניים אלא משום דאנו קרויים בנים וכו'. [ועיין שם מה שהאריך בביאור בפסוקים אלו על פי דרך זה, וכן בביאור דברי הבראשית רבה (ט, מט) המובא לעיל בקושיא כ, ואכמ"ל].

ועיין בפרשת דרכים זוטא (לבעל מלוא הרועים, דרך תורה דרוש ב) שנושא ונותן בדברי הפרשת דרכים בארוכה.

¹¹ בשמות רבה (ל, כד): דבר אחר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, הִדָּא הוּא דכתיב (ישעי' נח, א) כֹּה אָמַר ה' שְׁמֹרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צִדְקָה וכו'. לכן כתיב כֹּה אָמַר ה' שְׁמֹרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צִדְקָה, ואני מקרב עצמי עמכם, שנאמר (שם) כִּי קְרוּבָה יִשְׁוּעָתִי לְבוֹא. וכן אתה מוצא בנבוכדנצר, כשראה את החלום נכנס דניאל אצלו וראה שחוא עתיד לטורדו, שנאמר (דניאל ד, כט) וּמִן אֲנָשָׁה לֶךְ טֹרְדִין, עשה עצמו כאילו מרתת מפחדו, שנאמר (שם, טז) אֲדִין דְּנִיָּאל דִּי שְׁמָה בִּלְטָשְׁאֲצַר אֲשֶׁתוֹמָם בְּשִׁעָה לְחֵדָה, אמר לו למה אַתְּ מִפְּחַד, אמר לו רואה אני את החלום ואיני יכול לאמרו, אמר לו (שם) מְרִי חֲלָמָא לְשִׁנְאָה וּפְשָׁרָה לְעָרָךְ, מי שדורש המקרא הזה עושה לדניאל מטיח דברים כלפי מעלה, שאמר לנבוכדנצר מְרִי חֲלָמָא לְשִׁנְאָה, אין שונאו בעולם יותר מן הקב"ה, שהחריב את ביתו והגלה את בניו, ועוד גם ישראל היו שונאיו והיה מקלל אותן, אלא נתן דניאל לבו כנגד הקב"ה ואמר, מְרִי שבשמים, הבא את החלום לְשׁוֹנָךְ זה! אמר נבוכדנצר לדניאל, ראיתי בחלומי (שם, טז) וְאֵלֶּה אֵילָן בְּגוֹא אֲרָעָא וְגו' וּמִזֶּן לְכָלֵּא בָּהּ וכו', כיון שאמר לו החלום אמר לו מה אעשה, היאך אֶת מוֹלִיכִנִי, אמר לו (שם, כד) לֶהָן מִלְּקָא מְלִכִי יִשְׁפֹּר עֲלֶיךָ וְיִחְטָאךָ בְּצִדְקָה פָּרַק. אמר לו הקב"ה, אני מסרתי את הצדקה לאברהם, שנאמר כִּי יִדְעֻתִּי לַמַּעַן אֲשֶׁר יַעֲבֹד וְגו' [ועיין לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט], ואתה אומר לרשע וְחִטָּאךָ בְּצִדְקָה פָּרַק, אלא אמר לנבוכדנצר עשה צדקה ופתח אוצרך, שראה לישראל שיצאו ערומים מירושלים ולא היה בידם שוה פרוטה, לכן אמר לו שיעשה צדקה. פתח אוצרותיו והיה מפרנס לישראל י"ב חדש, לַקְצֵת יָרְחִין תִּרְיַי עֲשֵׂר וְגו' (שם, כז). שמע נבוכדנצר בת קול שהיו מתרגשין, אמר הקול הזה מהיכן הוא, אמרו לו אותן העניים שאמרת לתת להם חלק והיינו מחלקין להם י"ב חודש כמו שאמרת. אמר אלולי נכסים שהיה לי מהיכן הייתי נוהג בזה, המדינה הזאת לכבודי, שנאמר (שם, כז)

צִדְקָה פֶּאֶר אַבְרָהָם אַבִּינוּ, אֲוֹן צוּם סוּף הָאָסְטוּ עַס גַּעְגַּעְבֵּן פֶּאֶר נְבוֹכַדְנֶצַּר, דּוּ הָאָסְט אִים גַּעְזֹאגָט (דניאל ד, כד) וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פֶּרָק.

קמה

ועוד נראה לי ראייה ברורה מהגמרא, שמחלק דאף שדניאל נענש על שנתן עצה לנבוכדנצר לעשות צדקה, מכל מקום לא נענשו על נתינת עצה להורדוס, משום דשאני הורדוס שהיה מבני עבדים כנענים, והיה חייב כמצות

ג) עקסטערדעס דאכט זיך מיר אַ רִאָיָה בְּרוּרָה פֿון די גמרא, אַז ביי אומות העולם - ביי אַ בֶּן נֶחַ - איז נישטאָ די מִצְוָה פֿון צִדְקָה.

[דהנה] די גמרא זאָגט אין בבא בתרא דף ד' כ"ח, פֿאַרוואָס איז דניאל נֶעַנֶשׁ געוואָרן [על שנתן עצה לנבוכדנצר, ובבא בן בוטא לא נענש על שנתן עצה להורדוס].

קודם פרעגט די גמרא, [אויף דעם וואָס] זיי האָבן אַן עֲצָה געגעבן פֿאַר הורדוס'ן ער זאָל בויען דעם בית המִקְדָּשׁ [לכפר על מה שהרג את חכמי ישראל], פרעגט די גמרא וויאָזוי האָבן זיי געמעגט געבן די עֲצָה, [והלא] ס'שטייט דאָךְ [אַז] דניאל איז נֶעַנֶשׁ געוואָרן ווייל ער האָט געגעבן אַן עֲצָה פֿאַר נְבוֹכַדְנֶצַּר, וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פֶּרָק, ער האָט אים געגעבן אַן עֲצָה אויף צִדְקָה. [ואם כן] וויאָזוי האָבן זיי אַן עצה געגעבן [להורדוס].

ענטפערט די גמרא שֶׁאִנִּי עֲבָדָא דְּמַחֲוִיב בְּמִצְוֹת, פֿאַר אַן עֶבֶד מַעַן יֵאָ, ווייל ער איז מְחֻיב בְּמִצְוֹת. [והורדוס היה מבני העבדים לבית חשמונאי].

קמו

זאָגט ער דאָךְ אַרויס בְּפִירוּשׁ, אַז פֿאַר נְבוֹכַדְנֶצַּר - אַ גוֹי - האָט מען נישט געטאַרט געבן די עֲצָה, ווייל ער איז נישט מְחֻיב.

און ווען אַ גוֹי זאָל מְחֻיב זיין בְּמִצְוֹת צִדְקָה, איז ער דאָךְ אויך מְחֻיב, פֿאַלט דאָךְ אוועק די גמרא.

זעט מען דאָךְ בְּפִירוּשׁ פֿון די גמרא, אַז זיי זענען נישט מְחֻיב [בצדקה].

קמו

ס'איז מיר אַ חִידוּשׁ [לפי דברי הגמרא אלו, דעם וואָס] ס'איז דאָ אַסאַךְ ראשונים וואָס

עָנָה מִלְכָּא וְאָמַר הָלָא דָּא הִיא כְּבֹל רַבְתָּא [די אָנָה בְּנִיתָה לְבֵית מַלְכוּ בְּתַקָּה חֲסִינִי וְלִיקָר הִדְרִין], ואני מבזבז כל נכסים, אם ילכו נכסי אין לי כבוד. נעל את האוצרות. כיון שאמר כך, ענה אותו בת קול מן השמים, שנאמר (שם, כח) עוֹד מִלְתָּא בְּפִסּוּ מִלְכָּא קָל מִן שְׁמַיָּא נָפֹל [לךְ אֲמַרְיִן נְבוֹכַדְנֶצַּר מִלְכָּא מְלִיכְתָּא עֲדָת מִנְּךָ]. מי גרם לו לישב בשלוה י"ב חדש, הצדקה. ומה אם הרשע כך, ישראל על אחת כמה וכמה, הוי שְׁמָרוּ מִשְׁפָּט וְעִשׂוּ צִדְקָה.

כ"ח בגמרא בבא בתרא (ד' ע"ג): הורדוס עבדא דבית חשמונאי הוה וכו', יומא חד שמע ההוא גברא בת קלא דאמר כל עבדא דמרד השתא מצלח, קם קטליניהו לכולהו מרותיה וכו'. אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך (תבוא יז, טו), רבנן, קם קטליניהו לכולהו רבנן, שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מניה וכו'. אמר ליה וכו' השתא מאי תקנתיה דההוא גברא, אמר לו הוא כבה אורו של עולם, דכתיב (משלי י, כג) כִּי נֵר מִצְוָה וְחוֹרָה אֹר, ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב (ישע' ב, ב) וְנִהְרֹו אֱלִינוּ כָל הַגּוֹיִם. איכא דאמרי הכי אמר ליה, הוא סימא עינו של עולם, דכתיב (במדבר טו, כד) וְהָיָה אִם מְעִינִי הָעֵדָה, ילך ויתעסק בעינו של עולם, דכתיב (יחזקאל כד, כא) הֲגִינִי מִחֹלֶל אֶת מִקְדָּשִׁי גֵּאוֹן עֲזָקָם מִחֲמַד עֵינֵיכֶם וכו'. ○ ובבא בר בוטא היכי עבד הכי, והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי מפני מה נענש דניאל, מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, שנאמר (דניאל ד, כד) לָהֶן מִלְכָּא מְלִכִּי יִשְׁפֹּר עֲלֵיךְ [פירש"י: עצתי חיטב בעיניך] וַחֲטָאָךְ בְּצִדְקָה פֶּרָק וְעִוְתָךְ בְּמִתָּן עֲנִין [בחנונית עניים] הֵן תִּהְיֶה אֲרֻכָּה לְשָׁלוֹתָךְ [יהא אורך לשלומך] וגו', וכתיב (שם, כח) כְּלָא מְטָא עַל נְבוֹכַדְנֶצַּר מִלְכָּא [כל החלום של פורענות בא עליו], וכתיב (שם, כו) לִקְצֵת דְּחִין תִּרִי עֶשֶׂר [בשביל עצתו של דניאל תלה לו שנים עשר חדש] וגו'. איבעית אימא, שאני עבדא דאחייב במצות. ואיבעית אימא, שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני. ○ ודניאל מנלן דאינענש, איליאמא משום דכתיב (אסתר ד, ה) וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לְהִתֵּךְ, והנחא דניאל, הניחא למאן דאמר שחתכוהו מגדולתו, אלא למאן דאמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא לימיר, דשדיוהו לגובא דארייותא.

זיי זאגן אז ס'גייט אן מצות צדקה ביי א גוי, דער רמ"ה^ט, און נאך אנדערע ראשונים אויך^ל.

ס'איז א חידוש פֿלאַ [שלא העירו כלום לדחות גם הראיה מדברי הגמרא אלו שמחלק להדיא בין גוי לעבד].

קמח

התחלת ישוב קושיא יח

אָבער אויף אַלענפֿאַלס, אויף די ראַיָה [שהביאו הראשונים] פֿון די גמרא [סנהדרין], וואָס די גמרא זאָגט [בְּנִיּוֹ לְמִשְׁפָּט וּלְדִין, וּבִיתוֹ לְצִדְקָה]. האָב איך גערעכנט אזוי [כדלהלן באות קנא].

קמט

ישוב קושיא יח (באופן א)

מה שקשה מדברי הגמרא בפסוק לעשות צדקה ומשפט, בניו למשפט וביתו 'לצדקה'. כבר תירצו הראשונים דיש לפרש דאין כוונת הגמרא לפרשו על צדקה לעניים, רק על עשיית פשרה, ולפנים משורת הדין, שנקרא גם כן צדקה, וכמו שמפרש בגמרא על הפסוק ויהי דוד עשה משפט וצדקה, דהיינו צדקה במקום המשפט [והנה הראשונים^{לא} עצמן דוחין ראיה זו, כי אין הכוונה על מצות צדקה לעניים, דבזה לא מחייבי בני נח, אמנם] צדקה איז דאך [אנגערופן אויך] א זאך וואָס ס'איז לפנים משורת הדין. אזוי ווי ס'שטייט טאַקע^{לב} (שמואל ב' ח, טו) ביי דוד'ן [ויהי דוד עשה משפט וצדקה], פֿרעגט אויך די גמרא^{לג} אַם מִשְׁפָּט אֵין צִדְקָה, וְאִם צִדְקָה אֵין מִשְׁפָּט, דאָס איז דאך תִּרְתִּי דִּסְתֵּרִי. [ומתוך דמשפט הוא דין, וצדקה הוא פשרה לפנים משורת הדין].

קנ

ממילא [בלשון לעשות] צדקה, קאן זיין [הכוונה] ער וועט מצוה זיין מ'זאל טון 'לפנים משורת הדין', אָבער [לעשות] מִשְׁפָּט איז דאך נאָר וואָס ס'איז מ'טן דין'.

^ט בחידושי הרמ"ה (יד רמה, סנהדרין נ:): מתיב רב המנונא ואשה לא מיפקדא אדינין, דקא דרשת מיד איש ולא מיד אשה, אלמא לא מיפקדא לא לאסהורי ולא למידן, דהא לאו בת הכי היא, והכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט. הוא מותיב לה והוא מפריק לה, בניו לדין, ביתו לצדקה. ○ אית דאמרי דצוה צדקה פשרה היא, כדאמרין (סנהדרין ו:ו) [בפסוק] ויהי דוד עשה צדקה ומשפט. ומסתברא לי לצדקה ממש קאמר, והאי דלא חשיב לה גבי המצות, משום דמצות עשה היא. [ואולם לעיל בדרך נו: סתם הרמ"ה עצמו כדברי האית דאמרי שמביא כאן, וכמובא לשונו שם להלן].

^ל כמבואר בחידושי הר"ן (המובא לעיל). ועיין גם בספר הרוקח (סימן שסו): כל המצות שהן חקות וגזירה צריך לברך וכו', אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו, כגון גזל גניבה וחמס, והוענשו יד עני לא החזיקו, וצדקה, ולווייה, ולקט ושכחה ופיאה והידור זקן וכו', אין צריך לברך.

^{לא} כמובא בחידושי הרמ"ה דלעיל בשם אית דאמרי, וכנראה הכוונה על דברי רש"י (נו: המובא להלן בדברי מהרש"א). וכן סתם לעיל מיניה בחידושי הרמ"ה גופיה (בדרך נו: וז"ל: ויצו אלו הדינים, וכן הוא אומר למען אשר יצוה כו'. ודינין כתיבי התם, דכתיב לעשות צדקה ומשפט. והיינו טעמא דלא חשיב נמי צדקה, משום דהן צדקה דומיא דמשפט היא, והיינו פשרה, כך דרשין בפירקא קמא (דף ו:ו, והובא להלן) גבי הנך קראי.

ועיין במהרש"א (שם) וז"ל: בפירוש רש"י בד"ה דיני קנסות כו', צדקה ומשפט כתיב, דהיינו דין ופשרה כו' עכ"ל. הכי אמרינן בפרק קמא, דבמקום משפט אין צדקה כו'. ועוד דהכא על כרחך צדקה לאו ממש הוא, למאי דאסיק אדעתיה לקמן דקום עשה נמי חשיב, אמאי לא חשיב נמי צדקה והוי להו שמנה מצות בני נח. מיהו לקמן משמע דצדקה ממש קאמר, דמשני בניו לדין ביתו לצדקה. ולמסקנא דקום עשה לא קחשיב, ניחא.

^{לב} הלשון 'טאַקע', לפי שכבר נזכר פסוק זה לעיל בשם הנזר הקודש.

^{לג} בגמרא סנהדרין (ו:): רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע, שנאמר (זכריה ח, טז) אָמַת 'מִשְׁפָּט שְׁלוֹם' שְׁפָטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם, והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום, הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עשה משפט וצדקה, והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה, הוי אומר זה ביצוע.

פון משפּט איז טאַקע געדרנגען [באופן] אַז ס'איז טאַקע מצד הדין [והחיוב], איבערדעם פּרעגט טאַקע די גמרא [מלשון משפט על מה שאמר] אַז אַפּש לא מִפְּקָדָא [על הדינים]. אַבער אויף צדקה [שהוא לפני משורת הדין] איז נישט קיין רֶאִיָּה [לחלק בין אשה לאיש, מכיון שאין בזה 'חיוב', והוא רק משום וְעִשִּׂיתָ הַיָּשׁוּר הַטּוֹב, דזה ודאי שייך גם בנשים מסברא].

קנא

ישוב קושיא יח (באופן ב)

עוד יש לומר על פי דברי הנזר הקודש לתרץ קושייתו למה הקדים צדקה למשפט, ועל זה כתב בפשיטות כמ"ד רצדקה אינו נוהג אלא בישראל, ולכן הקדים תחילה מצוהה שנוהג רק בישראל, ואח"כ מה שנוהג גם בבן נח.

עקסטערדעם [יש לתרץ עוד על פי דברי הנזר הקודש. וואָס] דער נזר הקודש זאָגט אויך^ל, ער גייט אויך – זעט עפעס אויך אויס – מיט 'דער' שיטה, אַז צדקה איז נישטאָ ביי אומות העולם. ער חזר'ט עס איבער עטליכע מאָל סתם, ער ברענגט גאָרנישט דעם גאַנצן פֿלפּול, נאָר סתם זאָגט ער.

און 'די' גמרא [דסנהדרין נז. דבניו לדין וביתו לצדקה] ברענגט ער אויך, און ער מאַכט גאָרנישט קיין שום רֶאִיָּה פון די גמרא. [נאָר] זעט אויס אַז דאָס איז צוויי זאַכן.

קנב

ער זאָגט [בנזר הקודש (לייבש קושיא יט לדרכו), אַז] מ'האָט מַקְדִּים געווען צדקה [למשפט], ווייל צדקה גייט אָן [רק בישראל ולא בעכו"ם, משא"כ מִשְׁפָּט דאיכא נמי בעכו"ם, עיין שם לדרכו].

קנג

ולפי זה יש לפרש ככוונת הגמרא, דמה שהקשה דמכאן משמע דמשפט נוהג בבני נח אף בנשים, והוצרך לתרץ בניו למשפט וביתו לצדקה. כוונת הגמרא לדייק בן רק ממה שהקדים הכתב צדקה למשפט, דהטעם הוא משום דמשפט נוהג גם בבני נח, אבל לא שיפרשו בגמרא דהכתוב מיירי כאן על אוהרת מצות בני נח. ואם כן מזה גופא אדרבה יש ראיה דרק משפט נוהג בבני נח, אבל לא צדקה

[ולפי דבריו] קען זיין טאַקע [אַז] פון 'דעם' דרינגט זיך אויף די גמרא [לענין משפט, דמיירי אף בבני נח]. ווייל אַז מ'האָט מַקְדִּים געווען צדקה [למשפט, לפי שצדקה אינו נוהג בבני

^ל בנזר הקודש על הבר"ר (מט, ד) המובא לעיל (בהערה ד): ובענין זה יתיישב מה שהקדים הכתוב כאן צדקה למשפט, דאדרבא הוה ליה למימר מעיקרא משפט שהוא מצד הדין, ואחר כך צדקה וחסד דהוי טפי, אף לפני משורת הדין. וכן בדוד הקדים משפט לצדקה, וכדכתיב (שמואל ב' ח, טו) וַיְהִי דוֹד עֲשֵׂה מִשְׁפָּט וצדקה. ○ והא קשיא טפי למאי דאמרין בפרק ד' מיתות (סנהדרין נז): אהא דכתיב הכא לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְחָה אֶת בְּנֵי וְאֶת בִּיתוֹ אַחֲרָיו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, דבניו לדין, וביתו אלו הנשים לצדקה ולא לדין, דנשים לאו בני דינא נינהו. דיש לדקדק לפי זה, כיון דכתיב מעיקרא בְּנֵי וְהוֹדַר בִּיתוֹ, ממילא בסיפא דקרא נמי הוה ליה לאקדומי דין לאנשים לצדקה לנשים, ואמאי שני סידרא בסיפא למיכתב צדקה ברישא. ○ וגם צריך עיון אהא דאמרין בפרק הערל (יבמות עט.) ג' סימנים יש באומה זו, רחמנים וביישינים וגומלי חסדים, ויליף לה מקרא דהכא, דכתיב כי יִדְעִיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְחָה וגו', שכבר דקדק שם מהרש"א אמאי לא יליף נמי מהאי קרא שיש בישראל גם כן סימן בעלי משפט, כדכתיב בהאי קרא צדקה ומשפט. ואי פשיטא ליה דאיכא נמי משפט גם בעכו"ם, וכדחזינן קמן שגם הם מחזיקים בעמוד המשפט, תיקשי איפכא אקרא, אמאי נקט תרוייהו צדקה ומשפט, כיון דמשפט בעכו"ם נמי איכא. ○ אבל לשיטתינו נחא, דקרא קושטא דמילתא קאמר, שלא זכו ישראל לתורה אלא ע"י שניהם, צדקה ומשפט, לפי שבאמת עמוד התורה תלוי בשניהם, ולכך זכו ישראל לתורה יותר מעכו"ם, משום דבדידהו ליכא אלא חדא דהיינו משפט, ובישראל איכא תרתי, דאית בהו נמי צדקה וגמילות חסדים, מצד החסד ורחמים המיוחד לזרע אברהם, כדאמרין (ביצה לב:) המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו וכו'. והיינו לפי שהוא החזיק בעמוד החסד, והנחילו מורשה לבניו, ולכך זכו לתורה שהוא גם כן מצד החסד, כדכתיב (משלי לא, כו) וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה, וכמו שכתוב לקמן (בבראשית רבה) פרשה ע"ה סימן י"ג עיין שם. ולכן אקדים הכא צדקה למשפט, משום דעיקר רבותא דזרע אברהם טפי מעכו"ם, אינו אלא בצדקה וחסד וכו'. ועל פי דברינו סרו תלויות היפה תואר עיין שם.

נח כמשפט, אם כן] מוז דאך זיין ביי מִשְׁפֵּט [דהוא נוהג בבני נח, ומדכתיב כאן 'ביתו' פריך דמשמע דנוהג גם בנשים].

אָבער די רָאָיָה [שבגמרא] איז נאָר אויף מִשְׁפֵּט [ממה ששינה הכתוב סדר הראוי, לכתוב משפט אחר צדקה, מטעם שצדקה נוהג גם בישראל, ולא המשפט. ואם כן שפיר מוכח אדרבה מהך קרא דרק משפט נוהג בבני נח, אבל לא צדקה].

קנר

ישוב קושיא ב

אבל בכוונת פירוש הכתוב שפיר יתפרש גם לדעת הגמרא, כדרך שמפרשו לענין מעשה אברהם גופיה, ושהיה מצוה גם לבניו וביתו לעשות כן, ואין כאן שום סתירה מהגמרא להמדרש בפירוש הפסוק לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט [והשתא דאתינן להכי, דדיוק הגמרא הוא רק משינוי הסדר, אם כן יש לומר דלעולם אין הכתוב הזה מיירי כלל מענין מצות בני נח, ומענין אזהרת דיני צדקה ומשפט, אלא גם לדרך הגמרא נוכל לפרשו על על דרך וואס] דער מדרש דא' זאגט דאך גאָר [כדלעיל באות מו-מח] אַז [מיט] די צְדָקָה וּמִשְׁפָּט מיינט טאַקע נאָר אַבְרָהָם אָבִינוֹן אַליין, [אז] ער האָט אַזוי געטון מיטן עסן [ושהאכיל להאורחים], ווי ער זאָגט דאָרט ער האָט געגעבן צְדָקָה, [און דערנאך] איז געוואָרן אַ מִשְׁפָּט [באם לא רצה האורח לברך את ה', שאז ביקש ממנו תשלומין. ואם כן לא קשה כלל מדברי הפסוק עצמו למ"ד דצדקה אין נוהג בבני נח, דלא מתפרש הפסוק על מצות צדקה ומשפט לענין בני נח, רק על מה שהיה אברהם עושה].

קנה

הוספה ל'ישוב קושיא יח (באופן ב) - בביאור הפסוק עצמו

גם יש לפרש עוד בפירושו דקרא, דאומרו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה, דקאי על לעתיד לבא, והכוונה על דרך המבואר במדרש דלעתיד לבא ביום הדין הגדול ישתתק גם המלאך מיכאל מלהמליץ זכות, עד שהקב"ה בעצמו יאמר אָנֹכִי מְדַבֵּר בְּצְדָקָה, באיזה צדקה, בזכות שקבלו ישראל התורה ובוה קיימו את העולם נאָר לְדִרְכָּנוּ [אפשר לומר עוד בפירושו דקרא גופיה, דהנה] איך האָב שוין געשמועסט'ה פון דעם מדרש'לי, רש"לי ברענגט עס אויכעט, אַז לעתיד דער מלאך מיכאל וועט

לה בדרשת ראש השנה תשכ"ח. - וכן האריך רבינו בזה בשנת תשכ"ז, בדרשת ראש השנה, ובליל ב' דסוכות [לשון קדשו קונטרס ש.].

לו ברות רבה (בפתיחה, סימן א): רבי יוחנן פתח ואמר שְׁמַעְהָ עַמִּי וְאֲדַבְּרָה (תהלים נ, ז), א"ר יוחנן אין מעדין אלא בשמוע. רבי יודן ברבי סימון אמר, לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות, סבְּתָה וְרַעְמָה וְסַבְּתָכָא (נח י, ז), מכאן ואילך אין נקראין אלא עַמִּי, שְׁמַעְהָ עַמִּי וְאֲדַבְּרָה, מאין זכיתם שתקראו 'עמי', מ'וְאֲדַבְּרָה, ממה שדברתם לְפָנַי בסיני ואמרתם (משפטים כד, ז) כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. אמר רבי יוחנן, שְׁמַעְהָ עַמִּי לשעבר, וְאֲדַבְּרָה לעתיד לבא, שְׁמַעְהָ עַמִּי בעולם הזה, וְאֲדַבְּרָה בעולם הבא, כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אומות העולם, שעתידין לקטרגם לְפָנַי ולומר רבון העולמים אלו עובדין עבודת כוכבים ואלו עובדין עבודת כוכבים, אלו גלו עריות ואלו גלו עריות, אלו שפכו דמים ואלו שפכו דמים, אלו יורדין לֵגְן עֵדֶן ואלו יורדין לגיהנם. אותה שעה שניגורין של ישראל משתתק, הדא היא דתימא וּבַעַת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל, וכי יש ישיבה למעלה וכו', ואתה אומר יַעֲמֹד, מהו יַעֲמֹד, משתתק, כמה דאת אמר (איוב לב, טז) וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יְדַבֵּר עִמָּדוֹ, לא עָנוּ עוד. אמר לו הקב"ה נשתתקת ואין אתה מלמד שניגוריא על בְּנֵי, חייך שאני מְדַבֵּר בְּצְדָקָה וּמוֹשִׁיעַ אֶת בְּנֵי. ○ באיזו צדקה, ר' אלעזר ור' יוחנן, חד אמר בצדקה שעשיתם את עולמי, על שקבלתם את תורתי. שאילו לא קבלתם את תורתי הייתי מחזיר אותו לתהו ובהו, דא"ר הונא בשם ר' אחא, (תהלים עה, ד) נִמְגִּים אֶרֶץ וְכָל יִשְׁכֵּיהָ (תהלים עה, ד), כבר היה העולם מתמוגג והולך, אלולי שעמדו ישראל לפני ה' סיני וכו', ומי ביסס את העולם, אָנֹכִי תַכְנִיתִי עֲמוּדֶיהָ [פֶּלֶא] (שם), בזכות 'אָנֹכִי' תַכְנִיתִי עֲמוּדֶיהָ סֶלָה. וחד אמר בצדקה שעשיתם את עצמכם, על שקבלתם את תורתי, שאילולי כן הייתי מכלה אתכם מן העמים.

וכענין זה הוא במדרש תהלים (מזמור א, מזמור טו, ומזמור כ), וּבִילָקוּט שִׁמְעוֹנִי (ישעי' רמז תקנ). וכבר העתקנו

נִשְׁתַּתֵּק וּוְעָרַן [מלמד זכות על ישראל, ועל זה נאמר (דניאל יב, א)] וּבִקְעַת הָיָא יַעֲמֵד מִיכָאֵל [הַשֵּׁר הַגָּדוֹל וגו'].

און דער בורא כל עולמים וועט זאגן, דו שווייגסט? אָנִי מְדַבֵּר בְּצִדְקָה (ישעי' סג, א), איך וועל מְלַמֵּד זְכוּת זיין אויף אידן.

בְּאִינָה צִדְקָה, [בזכות] וואָס זיי האָבן געזאָגט נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, האָבן זיי געטון אַ צִדְקָה מיט דער גאַנצער וועלט. וואָרן די וועלט העט גיווען חֲרוֹב געוואָרן, ווען נִישַׁט [מה שאמרו] נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע. [ועל זה נאמר כאן באברהם לַעֲשׂוֹת 'צִדְקָה', וקאי על הצדקה שילמד הקב"ה על ישראל לעתיד לבא, וכדלהלן].

קנו

וכן מה שאמר כאן 'מִשְׁפָּט', הכוונה על לעתיד לבא, כי ענין המושפט להשיב שופטיו כבראשונה יהיה צעד הראשון של התחלת הגאולה, וכדמוכח מדברי הגמרא בענין סדר הברכות דשמונה עשרה, שהוא כסדר הגאולה [ומה שנאמר כאן גם] 'מִשְׁפָּט', [הכוונה גם כן על לעתיד לבא, דהנה] אָנְהִיבֵן וועט זיך [די גאולה] ביי [ענין המִשְׁפָּטִים].

ווי איך האָב שוין געזאָגט לאַנגל^ח [לפרש הכתוב] וְהָיָה עֶקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת 'הַמִּשְׁפָּטִים' הָאֵלֶּה [עקב ז, יב], פרעגט דער רמב"ן פֶּאֶרְוֹאָס זאָגט ער עפעס גראַד נאָר מִשְׁפָּטִים, פֶּאֶרְוֹאָס נִישַׁט [אויך] חֲקִים, און אַנדערע מִצְוֹת. [ופירשתי בזה] ווייל אָנְהִיבֵן וועט זיך עס [די גאולה] מיט מִשְׁפָּטִים.

[וכמו שאמרו בגמרא^ב בענין סדר הברכות בתפלת י"ח, דהוא לפי סדר הגאולה, דמתחיל בענין] תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל [דקאי על מה שיתקבצו תחילה למדבר], און [שוב יהיה] קוֹדֵם [ענין של] הַשִּׁיבָה 'שׁוֹפְטֵינוּ' כְּבָרָאשׁוֹנָה, מ'וועט דין זיין [לעשות בירור בין צדיקים ורשעים, ושוב יהיה] וְלִמְלָשִׁינִים אֵל תְּהִי תִקְוָה, מ'וועט מִסִּיר זיין די אַפִּיקוֹרְסִים און די רְשָׁעִים, און דערנאָך וועט נִתְּרוֹמֵם ווערן קֶרֶן הַצִּדִּיקִים [ועל זה נתקן ברכת על הצדיקים], און דערנאָך וועט זיין וְלִירוּשָׁלַם עִירָךְ [שהוא בנין ירושלים ומקום המקדש]. [ועל כל פנים] אָנְהִיבֵן וועט זיך עס ביי מִשְׁפָּטִים.

אריכות לשונם בהקונטרס להושענא רבה תשכ"ז (קונטרס שיא ח"א, על אות סו).

^{לו} ברש"י שם: וּבִקְעַת הָיָא יַעֲמֵד מִיכָאֵל. ישתתק כאלם, שיראה הקב"ה דין בעצמו ואומר היאך אבד אומה גדולה כזו בשביל ישראל: וְהָיָה עַת צָרָה. בפמליא של מעלה, וקטיגוריא בתלמידי חכמים, בווזי ובווזי דבוזוי, כמו שאמרו רבותינו בהגדה בפרק אחרון של כתובות (ק"ב. ובסנהדרין צד.): וְיִמְלֹט עִמָּךְ. תאבד מלכות אדום וימלטו ישראל: כָּל הַנֶּמְצָא פְּתוּב בַּסֶּפֶר. הרי זה מקרא קצר, כל הנמצא כתוב בספר זה על ידי החלומות הכתובים בו.

^{לח} בסוף ס"ג עקב תשי"ז (לשון קדשו קונטרס קיב ח"ג), עיין שם באורך.

^{לט} ברמב"ן ריש עקב ו, יב), עיין שם מה שכתב לתרץ בזה.

^מ בגמרא מגילה (יז): תנא, מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר וכו'. ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים, דכתיב (יחזקאל לו, ח) וְאָתָם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תַּחֲנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לַעֲמֵי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא. וכיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים, שנאמר (ישעי' א, כה) וְאֲשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֶךְ כְּבֹר סִינַיָךְ, וכתיב (שם, ו) וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשׁוֹנָה. וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים, וכולל זדים עמהם, שנאמר (שם, כח) וְשֹׁכֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו [וְעוֹבֵי ה' יִכְלָו]. וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים עה, יא) וְכָל קִרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדַּע תְּרוֹמַמְנָה קִרְנוֹת צִדִּיק, וכולל גירי הצדק עם הצדיקים, שנאמר (קדושים יט, לב) מִפְּנֵי שִׁבְיָה תִקּוּם וְהִדְרָת פָּנֵי זָקֵן, וסמין ליה (שם, לג) וְכִי יִגְוֹר אֶתְךָ גֵּר. והיון מתרוממת קרנם, בירושלים, שנאמר (תהלים קכ, ו) שְׁאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֲהֲבֶיךָ, וכיון שנבנית ירושלים, בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) אַחֲרַי יֵשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכֶם וכו'.

קנז

וקדם שיתחיל הגאולה בענין המשפט, וקדם לזה כח הצדקה, מה שימליץ הקב"ה בעצמו זכות על ישראל, בזכות הצדקה שקיימו את העולם באמירת נעשה ונשמע

און קודם [לזה] וועט זיין [ענין 'הצדקה', ווייל] וויאזוי וועט מען צוקומען צו אידן [לזכותם במשפט, אז] מ'זאל זיי דאס געבן, [דעם] שופר של משיח, און די משפטים, [ס'זאל זיין] השיבה שופטינו כבראשונה, דאס וועט זיין מיטן פת הצדקה וואס זיי האבן געטון [מיט דעם וואס] זיי האבן געזאגט נעשה ונשמע. אזוי ווי דער מדרש זאגט לי.

קנח

וזה שאמר כאן הכתוב על אברהם שהזהיר את בניו וביתו לעשות צדקה ומשפט, והיינו שזה היה עיקר ותכלית עבודת אברהם וביתו, לפעול שיוכלו ישראל לזכות להגאולה באחרית הימים על ידי כח הצדקה, ועל ידי זה תהיה התחלה הגאולה שהוא בענין המשפטים

דאס קען זיין דער פשט [בפסוק לעשות צדקה ומשפט].

דער בורא כל עולמים האט געזאגט [ואברהם היו יהיה לגוי גדול, כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט], ער זעט אז פון אברהם אבינו וועט ארויסקומען ששים רבוא אידן, [און] וואס ס'וועט זיין דער תכלית פון סדום^{מא} [שהם נתגלגלו אחר כך בס' רבוא נפשות ישראל, ועל ידי הפיכת סדום עתה] דורכדעם איז אוועקגעגאנגען לוט [מסדום], און ס'וועט קומען נשמת משיח. [און] נאך ביאת המשיח וועט מען דערהויבן ווערן.

[און] וויאזוי וועט זיין דער דרך, דורכן פת הצדקה, און דורכדעם וועט זיין משפטים, השיבה שופטינו.

קנט

דאס קען זיין דער פשט.

כי ידעתיו, איך ווייס, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו [וגו', און] פון ושמרו דרך ה' וועט זיך אויסלאזן [באחרית הימים שיתקיים] לעשות צדקה ומשפט, [אז] מיטן פת פון צדקה וועט קומען משפטים [שהוא התחלת הגאולה שלימה].

קס

ישוב קושיא יט

ולדרכינו מיושב גם כן קושיית הנוד הקודש, למה הקדים צדקה למשפט. לפי שכך יהיה הסדר, דמתחלה ילמד הקב"ה זכות בכח הצדקה, ושוב יתחיל הגאולה בענין המשפט, כשיתקיים השיבה שופטינו כבראשונה

איבערדעם שטייט 'קודם' צדקה, ווי דער נזר הקודש פרעגט (כדלעיל בקושיא יט) פארוואס שטייט קודם צדקה. ווייל דורכן פת הצדקה וועט זיין השיבה שופטינו כבראשונה, וועט זיין [דער סדר] צדקה און משפט.

קסא

און דאס אלעס האט די תורה הקדושה דא שוין מגלה געווען, וואס ס'וועט זיין לעתיד. וואס [עס] ליגט אין דעם, וואס ס'וועט זיך טון עד סוף כל הדורות, ביז ביאת המשיח.

^{מא} כמו שהאריך רבינו בענין זה לעיל בהדרוש (בהשיך לחלק ב') של הקונטרס).

קסב

הקדמה ליישוב קושיא כג

בביאור פסוק וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים, איתא בספרים, דאף שבעלמא אין הידיעה מכחיש הבחירה, מכל מקום בכדי לסייע לגאולת מצרים השתמש הקב"ה בכח הידיעה להמליץ זכות על מה שחטאו ישראל, כי כבר ידע הקב"ה מקודם שיהיה כן, וכאילו לא היה להם בחירה. ואם כן על דרך זה יהיה גם לעתיד בעת הגאולה שלימה

איבערדעם דער פון דער יִדְעָה [של הקב"ה הוא המסייע להביא את הגאולה, ווי] זיי טייטשן דאָן^{מב} וואָס ס'שטייט (שמות ב, כה) וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים, [דלכאורה] וואָס הייסט יִדְעָה [לפי שראה את בני ישראל]. דער בורא כל עולמים האָט דען נישט געוואוסט פריער.

נאָר ס'איז דאָ די יִדְעָה מיט דער בְּחִירָה, [וואָס] די יִדְעָה איז נישט מְכַרֵּית [די בחירה, כמו הדיבור. אבל כאן אמר הכתוב וַיֵּרָא אֱלֹקִים] דער בורא כל עולמים האָט געזען, [והכוונה] ער האָט רַחֲמָנוּת געהאָט [אויף אידן, להמליץ זכות על מה שחטאו ולא היו ראויים במעשיהם להגאל, ולכן] האָט ער געשטעלט אויף דער 'יִדְעָה', ווייל איך האָב געוואוסט פון פריער, [וכלשון התרגום כאן בפסוק פי יִדְעָתִי, אָרִי] גָּלִי קְדָמִי. און דעס האָט אַרויסגעהאַלפֿן אידן, [דעס וואָס] די יִדְעָה איז אַזוי געווען פון פריער.

כאָטשיג אפילו [אז] די בְּחִירָה איז טאַקע געווען נאָך [שבאמת עדיין היה להם בחירה], אָבער דער בורא כל עולמים האָט זיך דעמאָלטס מְשַׁתְּמֵשׁ געווען מיט דער מְדָה [של 'ידיעה', וכאילו לא היה להם בחירה שלימה, בכדי להכריע] אויף צו העלפֿן אידן.

[ונעל דרך זה יהיה גם בעת הגאולה שלימה, שעל ידי השתמשות בכח הידיעה הקודמת, ימליץ הקב"ה זכות על ישראל שיוכלו לזכות להגאולה].

^{מב} בדברי יחזקאל בלוקוטים שכתב בגליון המדרש רבה (ד"ה במדבר פרשה א' אל יחסר המזג) בשם חותנו האריה דבי עילאי, וז"ל: על דרך ששמעתי בשם חותני הרב הגאון מו"ה אריה ליבוש זצלה"ה שהיה אבד"ק ווישניצא, אמר על פסוק וַיַּדַּע אֱלֹקִים גבי יציאת מצרים, שזה היה להמליץ על ישראל שלא היו כדאין להגאל במעשיהם, המשיך להם הקב"ה בחינה שהיא למעלה מהבחירה, ואם כן אינם חוטאים בבחירתם כלל.

ועיין תוכן הענין ביתר ביאור בהקדמה לשו"ת צבי תפארת (לבעל דרכי תשובה, רשומי דברים ד"ה ידוע), וז"ל: כי הנה ראיתי בגליון המדרש של אדמו"ר הגה"ק משיניאווה זצלה"ה, שהביא בשם הרב הגה"ק מו"ה אריה ליבוש זצלה"ה מווישניצא. וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים הגאמר ביציאת מצרים, היינו יען כי בני ישראל לא היו ראויים אז לגאולה, על ידי העוונות שהיה להם, עד שטען שר של מצרים הללו עובדי עבודה זרה והללו וכו' מה נשתנו הללו מהללו, ולזה המשיך הקב"ה על ישראל 'הידיעה' הקודמת להבחירה, וכביכול לא סילק את ידיעתו יתברך שמו, ואם כן לא חטאו ישראל במצרים בבחירת הרע, עכ"ד.

וכן מבואר זה בחמשה מאמרות (לכנו בעל מנחת אלעזר, מאמר תורת השבת, פרשת שמini): וראיתי בכת"ק אדמו"ר בשם חותנו הגה"ק מווישניצא זי"ע בעל אריה דבי עילאי, על הכתוב וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים, על פי הידוע דברי הרמב"ם (תשובה ה, ה) מענין הידיעה והבחירה, איך יתקיימו שניהם, אולם בעת ראה השו"ת את ענין בני ישראל בגלותם וצרותם, ועניותם בדת, על כן רצה יברך לזכות עם מצרים, וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים, היינו שלקח יתברך 'הידיעה' מקודם, כמה שידע כבודו שכן צריך להיות בגלות מצרים, ואם כן אין לחשוב חטאתם, וצריך לרחמם ולגאלם, עכ"ד.

וכן בספרו שער יששכר (תשרי, מאונס למשפט אות עב): והנה כבר הובא בחיבורי טהרה דאדמו"ר הגה"ק זי"ע (בהקדמת צבי תפארת הנ"ל) בשם הגה"ק מווישניצא זי"ע בעל אריה דבי עילאי, על הכתוב וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹקִים, כי החזירים 'לידיעה' הקודמת לפניו ית"ש. וזהו וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גודל ענינותם, עירום ועריה מתורה ומצוות ומשוקעים בטומאת מצרים, ולאשר יתברך שמו חפץ להצדיק עם זו, וַיַּדַּע אֱלֹקִים, החזיר הידיעה הקודמת, כידיע מדברי הרמב"ם בענין הידיעה ובחירה, וכי לא מחשבותי מחשבותיכם, אמנם ברצונו ית"ש החזיר 'הידיעה' הקודמת, וממילא לא היה להם בחירה, ואין להם חובת חטאם, עכ"ד.

קסג

שוב קושיא בג

ובזה יבואר לשון הפסוק פי' ידעתי, לדרך התרגום שמפרש גלי קדמי. דכיון דהפסוק מיירי כאן מענין עבודת אברהם לצורך תיקון השלם, שעל זה אמר לעשות צדקה ומשפט, לכן הקדים כי הדרך לזה יהיה על ידי השתמשות בבח' הידיעה' הקודמת של השי"ת, ושפיר נופל על זה הלשון 'למען' אשר יצנה וגו', ולא קשה קושיית רש"י בזה

דאס איז דער פֿשט.

פי' ידעתי, איך האב די ידיעה, ווי דער תרגום זאגט גלי קדמי, דורכדעם וועט זיין אשר יצנה, וועט מען צוקומען, וועט ער האבן א כח' אויסצוהאלטן^{מג} דעם דרך ה', לעשות צדקה ומשפט' [שיזכו הגאולה שלימה. כי על ידי התעוררות והכרעת מדת הידיעה] וועט עס האבן א קיום, ס'זאל זיין דער כח' צדקה ומשפט, ווארן די ידיעה וועט העלפן אויף דעם.

קסד

ממילא איז רעכט [פירוש התרגום, עם המשך לשון 'למען']. די ידיעה וועט זיין פאר דעם, 'למען' אשר יצנה]. איבערדעם איז טאקע דעם ווארט ידעתי, דער גלי קדמי, איז דאס טאקע מקושר מיט דעם ווארט למען.

קסה

שוב הקושיות בענין שילוח ישמעאל

שוב קושיא בר, כה, בו, כח

לעולם בביתו של אברהם לא עשה ישמעאל בעצמו אלו העבירות, אלא דברי שרה קאי גם כן על לעתיד לבא, דבהמשך הדורות יהיה בבני ישמעאל אלו העבירות, וכדברי הוהר הקדוש דהפסוק פי' לא יירש וגו', קאי על לעולם הבא, דהיינו לימות המשיח

לאמיר'זשע זען.

'אזוי' מיינ איך איז דאס גאנצע ענין מיט ישמעאל' [דמיירי גם כן מענין 'דלעתיד']. [דהנה לעולם בודאי] בביתו של אברהם האט נישט געקענט זיין קיין עבודה זרה, אזוי ווי ער פרעגט טאקע [רבי שמעון בן יוחאי], חס ושלום [וכי בביתו של אברהם יהיה כך] [ומישוב קושיא כד-כה].

קסו

נאר וואס דען, דער זוהר הקדוש זאגט (כדלעיל בקושיא כח) [א] ס'וועט נישט ארויסקומען קיין אמונה [פון ישמעאל, ושרה] זי האט געזען ברוח הקדש' וואס' ס'וועט זיך 'אויסלאזן' [לבסוף] פון דעם ישמעאל, [אז] פון ישמעאל' וועט זיך אויסלאזן עבודה זרה, קיין אמונה וועט זיך דארט נישט אויסלאזן, נאר [סופו יהיה] פון עבודה זרה, און פון גילוי עריות און שפיכת דמים, ס'וועט זיך דארט אויסלאזן [כך]. [ושרה אמנו] זי האט געווארט [און געהאפט] אויף די דורות וואס ס'וועט זיין ביי ביאת המשיח, [וממילא] ס'קאן זיין דאס גייט אלעס אויף לעתיד, דער גרש האמה הזאת [שאמרה שרה, און] דער [שמע בקלה, אל] קול רוח הקדש שבה [שאמר הקב"ה לאברהם].

^{מג} מלשון קיום והעמדה לדבר.

^{מד} פירוש: על דרך זה [דהכל רומז על לעתיד].

קסז

ודברי שרה היה בנבואה לעשות פועל דמיוני על מלחמת גוג ומגוג, דמבואר בוזהר שבני ישמעאל יהיו מראשי הלוחמים שישתתפו עם האומות במלחמה זו ללחום נגד מלך המשיח, והמעם ביארתי לפי שירצו האומות שתגן עליהם וזכות אברהם, ולכן יקחו את בני ישמעאל לזה שהם מזרעו, אבל לכסוף יפלו ויכלו הבני ישמעאל ביחד עם שאר האומות של גוג ומגוג.

[דהנה] ביי מלחמת גוג ומגוג שטייט דאך אין זוהר הקדוש, טאקע אין די וואַכעדיגע סדרה^מ, אז צווישן די אומות וועט זיין די בני ישמעאל פון די פירערס. [וכבר ביארתי בזה^מ, כי] לכאורה פארוואָס עפעס ישמעאל וועט זיין [בראש]. ווייל זיי זענען דאך אויך פון זרע אברהם, קאָן זיין וועט מען זיי איבערדעם צי נעמען [שהאומות יקחו אותם להיות לראש, בחושבם שעל ידי זה תגן עליהם זכות אברהם].

^מ בוזהר הק' בפרשתו (דף קט): רבי שמעון פתח ואמר, ויזכרתי את בריתי יעקוב (בחקותי כו, מב) מלא ברא"ו, אמאי וכו', אבל האי קרא על גלותא דישאל אהמר, דכד אנון גו גלותא, ההוא זמנא דיתפסקדון, יתפסקדון ברא"ו דוא"ו. ואיהו באַלף שתיאה, ופקידה ברא"ו דוא"ו, שית רגעי ופלג עינן. ובזמנא דשתיין שנין לעבורא דרא"ו באַלף שתיאה, יקום אַלף שמיא פקידו לברתיה דיעקב. ומההוא זמנא עד דיהא לה זכירה, שית שנין ופלגא. ומההוא זמנא שית שנין אחרנין, ואנון שבעין ותרין ופלגא. • בשיתין ושית יתגלי מלכא משיחא בארעא דגליל, וכד [לכצ"ל וחד] ככבא דבסטר מורח יכלע שבע ככבא מסטר צפון, ושלחובא דאשא אוכמא תהא תליא ברקיעא שיתין יומין, וקרביין יתערון בעלמא לסטר צפון, ותרין מלכין יפלון באנון קרביין. ויזדווגון פלהון עממיא על ברתייה דיעקב לאדחייא לה מעלמא, ועל ההוא זמנא כתיב (יחזק' לז) ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע, וכדין יסתיימו נפשי מגופא ובעיני לאתחדשא וכו'. • בשבעין ותלת כל מלכי עלמא יתפשונו לגו קרתא רבא דרומי, וקודשא בריך הוא יתער עליהו אשא וברדא ואבני אלגביש, ויתאבדון מעלמא, בר אנון מלכין דלא מטון לתמן, ויהדרון לאגחא קרביין אחרנין. ומההוא זמנא מלכא משיחא יתער בכל עלמא, ויתפשונו עמיה כמה עמין וכמה חיילין מפל סייפי עלמא, וכל בני ישראל יתפשונו בכל אנון אתרי. עד דאשתלימו אנון שנין למאה, כדין וא"ו יתחבר בה"א, וכדין (ישעי' סו, כ) והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו'. ובני ישמעאל זמינו בההוא זמנא לאתערעא עליהון עם כל עמין דעלמא למית עלי ירושלם, דכתיב (זכרי' יב) ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה וגו'. • וכתבי, (תהלים כ ה) יתעבבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, וכתיב (שם, ד) יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. • וכלתר, וא"ו יעצירא יתער לאתחברא ויחדשא נשמתין דהו עתיקין, בגין לחדתא עלמא, כמה דכתיב (שם קד, לא) ישמח ה' במעשיו, וכתיב (שם) יהי כבוד ה' לעולם, לאתחברא כדקא יאות. ישמח ה' במעשיו לנחתא לון לעלמא, ולמהוי פלהון ברין חדתין, לחברא עלמין פלהו כחד. • זכאין אנון כל אנון דישתארוון בעלמא בסייפי אַלף שתיאה למיעל בשבא, דהא כדין איהו יומא חד לקודשא בריך הוא בלחדויו וכו', ובלקטש נשמתין חדתין פלהוי בעלמא עם אנון דאשתארוון בקדמיתא, דכתיב (ישעי' ד, א) והיה הנשאר בציור הנהוטר בירושלים קדוש יאמר לו כל הנהוטר בלחיים בירושלים.

^מ בס"ד של תשכ"ז (לשון קונטרס ג ענין ב, בכרך החדש אות רכז-דלט). וז"ל רבינו שם: [דהנה] ס'שטייט ארויס אין זוהר הקדוש, ביי מלחמת גוג ומגוג וועט דאך זיין - שטייט דאך אין די גמרא (סנהדרין דה) - גרויסע מחנות, געוואלדיגע מחנות, וואָס ס'איז נאָכנישט געווען מימות עולם. ברענגט ער [בוזהר הק, כי] מלכות ישמעאל וועט זיין דער פירער, זיין וועלן זיין די מלחמת גוג ומגוג. • לכאורה איין פילוג [איז שווער], פארוואָס עפעס האָט ער זיך אויסגעקליבן מלכות ישמעאל, [וכן] אזא שטארקע מלוכה זענען זיי? זיי זענען דאך שוואַך, זיי האָבן גארנישט קיין גוט מיליטער, זיי זאלן זיך [קענען] שלאָגן. • נאָר ס'שטייט דאך אין מדרש (סאתר רבא ז, יג), נאָך יציאת מצרים איז עמלק געגאנגען צו בלעם, און זיי האָבן זיך באַראַטן וואָס טוט מען קעגן אידן. האָט אים בלעם געזאָגט, זייער כח איז פון אברהם אבינו, און פון [עמלק] ביזט דאך אויך פון די גזע פון אברהם אבינו [שהוא בן אליפז בן עשו], דארפסט 'דר' דיך פרוכטן. קיינער וועט נישט קענען נאָר דו. [ולכן] האָט ער זיך פרוכטן, [ונאָכ] עמלק וילחם עם ישראל. • נאָר מ'האָט דאך אָבער [שוין פון דעמאלטס] געלייגט אויף אים דעם חותם [שכבר נחתם עליו שהוא] דער 'עמלק', ווייסט מען דאך שוין [שאין לו עוד זכותו של אברהם]. מוז מען דאך ווייטער זוכן [איינעם פון די גזע] פון אברהם אבינו, [ולכן במלחמת גוג ומגוג] וועלן זיי נעמען ישמעאלין [שהוא מגזע אברהם].

[ומסיף שם רבינו]: נאָר וואָס דען, ס'וועט אָבער נאָך זיין מער מציאה, אז זיי וועלן נעמען טאקע אידן אליין, זיי [הציונים] הייסן דאך 'אידן'. כאָטש זיי זענען גארנישט [בגדר ישראל], זיי זענען נישט מוֹרע אַרְהֶם זייערע [נְשָׁמוֹת] [אָבער] על כל פנים דאָס ווייסן זיי דאך נישט, דאָס ווייסט נישט יעדער. [ולכן] וועלן זיי נעמען [די ציונים אלץ] אידן. איבערהויפט זיי האָבן זיך דאך 'געשולט' [בצבאם הטמא, להזדווג לטפרינס של ישראל, וללחום נגד הדת ועיקרי האמונה. ואם כן בעת התגלות משיח צדקנו, הם ילכו ללחום נגדו עם גוג ומגוג]. קומט אויס לפי זה, לויט די צוויי זוהרים, - [איינס] וואָס ס'שטייט אז ישמעאל וועט זיין, אלץ איינס וואָס שטייט (שמות דף ד:) אויף די רשעי

קסח

[ועל כל פנים הבני ישמעאל] זיי וועלן לוחם זיין [ביחד עם גוג ומגוג], און דערנאך וועט זיין אַ בירור [ויכלו הזדים ורשעים], וועט מען פֿטור ווערן [מהם] אינגאנצן. [ואם כן כל הענין שאמרה שרה גֵרֶשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ], דאָס וועט דעמאָלטס זיין.

(ההמשך לזה, באות קע)

קסט

התחלת ישוב קושיא כז

אמנם אם היה משה רבינו נכנס לארץ, או שוב לא היה חורבן וגלות, כמבואר בספרים. ורק עתה לפי שמושה לא יכנס לארץ, והיה חורבן וגלות, על כן יבואו באחרית הימים ליד מלחמת גוג ומגוג

נאָר ווען מִשֶּׁה רַבִּינוּ העט גיווען געקומען קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל, העט מען דאָךְ נישט גיווען צוגעקומען צו די אַלע זאַכן. [ווייל דעמאָלטס] העט נישט גיווען געווען קיין חורבן, העט קיינער נישט גיווען געהאַט קיין שְׁלִטָה¹⁷¹.

[מה שאין כן עתה] אַז מִשֶּׁה רַבִּינוּ וועט נישט קומען קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל, [ממילא] איז אַ חורבן, זענען די אַלע גְּלוּת'ער [וואָס זענען געווען].

(ההמשך לזה, באות קעג)

קע

המשך ישוב קושיא כז, כח [עם סיום ישוב כד-כה]

און לַעֲתִיד וועט זיין - הַיֵּיבֵט זֶיך אָן דאָס תהלים'ל - לְמָה רָגַשׁוּ גוֹיִם (תהלים ב, א) [דקאי על מלחמת גוג ומגוג¹⁷²]. כי התחלת הגאולה תהיה [מיט מלחמת גוג ומגוג] [אשר בני ישמעאל יהיו מראשי הלוחמים שישתתפו עם האומות במלחמה זו].

קעא

[ואם כן דברי שְׁרָה] דאָס איז געווען אַ נְבוּאָה [על לעתיד], דעס וואָס שְׁרָה אָמְנוּ הָאָט געזאָגט גֵרֶשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ. (ומישוב קושיא כז).

ישראל! אַז זיי וועלן גיין, - אַז דעמאָלטס וועלן זיי מאַכן שְׁלוֹם [הציונים עם הערבים]. זעט אויס [ס'וועט זיין] אַזוי ווי מִדְּבָר מִיט מוֹאָב. [כאַטש] זיי האָבן זיך געשלאָגן אייביג [שמעולם היו מדין ומואב שונאים זה לזה], ומפני שנאתן של ישראל האָבן זיי [אַבער] געמאַכט שְׁלוֹם [בימי בלק ובלעם]. ○ מ'האָפּ מיר, בְּקָרָב וועלן זיי מאַכן שְׁלוֹם מִיט די אַראַבער! וואָרן ביידע וועלן זיי דאָךְ גיין [לוחם זיין] אַקעגן מלך המשיח. [וויין] ס'איז דאָךְ אַזוי מבואר אין זוהר הקדוש. נו מוזן זיי דאָךְ מאַכן שְׁלוֹם. זיי וועלן שְׁלוֹם מאַכן בְּקָרָב! הָאָפּ מיר, דער אייבירשטער וועט העלפן ס'וועט קומען מְשִׁיחַ און ס'וועט זיין מלחמת גוג ומגוג, וועלן זיי ביידע גיין אינאיינעם [ללחם נגד מלך המשיח], וועלן זיי ווערן איינס. דעמאָלטס וועט ווערן אַ 'גרויסער שְׁלוֹם' צווישן זיי - אַזוי ווי מִדְּבָר מִיט מוֹאָב אַקעגן אידן - [און] צוזאַמען וועלן זיי גיין [נגד מלך המשיח], קורצעלעך. ○ און וואָס דער סוף וועט זיין, שטייט דאָךְ שוין (תהלים ב, ד) יוֹשֵׁב בְּשָׂמִים יִשְׁחָק [נח' ילעג למו]. דאָס וועט זיין [דער סוף] פון דעם אַלעמען, דאָס ווייסט מען דאָךְ שוין. הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִרְחֵם, מ'זאָל מיר די זַכָּה האָבן 'שוין' צו דערלעבן! ביאת משיח צדקינו! ס'איז שוין נישטאָ קיין כַּח אויסצוהאַלטן! ווער איז בְּכַח צו דערוואַרטן! ווער איז בְּכַח נאָךְ ווייטער. ווער קאָן סוכֵּל זיין די ביטערע חבלי משיח! [וויין] רבי יוחנן האָט געזאָגט (סנהדרין חז' :) יִתֵּן יְיָ אֶחָמִינִיָּה. ○ נאָר וואָס'זשע דען, זיי [הצדיקים הקדומים] העטן עס טאַקע נישט געווען געקאַנט אויסהאַלטן. נאָר נעבעך 'אַזא' ביטער דור, 'מ'זעמיר 'אַזעלכע שְׁפָלִים וְבוֹדִיִּים', זעמיר 'נ'ידעריגע מענטשן', אַז מ'קאָן פאַרטראָגן אַזוינס! מ'קאָן נאָךְ אַרומגיין! מ'קאָן פאַרטראָגן אַזא גרויס חֲשֻׁכוֹת וְאִפְּלָה וואָס ס'איז דאָ אויף דער וועלט! ○ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִרְחֵם, מ'זאָל מיר זוכה זיין אינאיינעם, נאָךְ צו זען ב'ישועת ישראל' וְשִׁמְחָתָן, כְּבִיאת מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ. מ'זאָל מיר חס וְשְׁלוֹם נישט נִדְּחָה ווערן, דורך די עֲנוּתָן. מ'זאָל נישט 'מיטגעריסן' ווערן, מיט די כּוֹחֹת הַטּוֹמָאָה.

¹⁷¹ דבאם משה רבינו היה נכנס לארץ היה בונה את הבית המקדש, ושוב לא היה יכול ליחרב, כי לא שלטו האויבים במעשה ידי של משה, וכמבואר בגמרא סוטה (ט). וכמו שהאריך בזה במגלה עמוקות (ואתחנן אופן כ, גורד) ובאור החיים הק' פרשת דברים, ועוד בכ"מ.

¹⁷² וכמבואר בגמרא ברכות (י.).

[אָבער] דעמאָלטס [בימי ישמעאל] איז נאָכנישט געווען די אַלע זאַכן [וכקושית רשב"י חס ושלום שיהיה בביתו של אברהם כך (ומיושב קושיא כד-כה). ולזה הרע הדבר בעיני אברהם לגרש את ישמעאל].

קעב

[וואר לו הקב"ה לאברהם כל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה שְׁמָע בְּקִלָּהּ] לְקוֹל 'רוּחַ הַקֹּדֶשׁ' שְׁבָה, [דזה נבואה ופועל דמינוי] אויף לְעֵתִיד. [ומסיים הטעם] כִּי לֹא יִרְשׁ, זאָגט דער זוהר הקדוש לֹא בַּעֲוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בַּעֲוֹלָם הַבָּא', [והכוונה על זמן הגאולה, כי] יָמֹת הַמְּשִׁיחַ ווערט דאָךְ אָנגערופן [בלשון] לְעוֹלָם הַבָּא, [און] דעמאָלטס וועט זיין אַ פִּירור [וכל הרשעה כעשן תכלה]. 'דעמאָלטס' וועט דאָס זיין [כל ענין זה] (ומיושב קושיא כח).

קעג

ישוב קושיא כז

[ומובן המדרש כשראתה שרה שְׁמָשָׁה לֹא יִכְנַס לְאָרְץ, אמרה לגרש את ישמעאל. כי באם היה משה נכנס לא היה צורך לכל זה, כי אִזּוּ לא היה שום חורבן וגלות

[וזה שאמרו במדרש כשראתה שרה] אַז זי האָט געזען שְׁמָשָׁה לֹא יִכְנַס לְאָרְץ, האָט זי געזען אַז זי מוז דאָס זאָגן [דעם גֵּרֶשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ]. וואָרן ווען נישט [מה שמשה לא יכנס לארץ] העט דאָס נישט גיווען אויסגעפעלט.

קער

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

הקדמה לישוב קושיא ו

כל עניני הפרשה הם רומזים על לעתיד לבא, וככל האמור לעיל

[היוצא מכל זה, כי עניני הפרשה] דאָס גייט אינגאַנצן אַרױף אויף לְעֵתִיד – [כשגיע הזמן] אַז דער בורא כל עולמים וועט העלפן – ביי בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ.

קעה

אָזוי ווי דעס וואָס ס'איז אַרױסגעקומען פֿון הַפִּיכֵת סְדוֹם [שהיה בזה הכנה לדורות העתידים]. אָזוי אַרומער וועט זיין אַלדינגס [כל ענינים הנזכרים בפרשתן]. ס'וועט זיין דער גאַנצער פִּירור, וואָס אידן האָפֿן, וואָס אידן קוקן אַרױס אויף דעם, [וכן ענין פרשת העקידה] מ'זאָל די זְכִיָּה האָבן מ'זאָל אויסגעלייזט ווערן בְּקָרְנוֹ שֶׁל אֵיל, דאָס וועט דער כֹּחַ זיין פֿון אַבְרָהָם אָבִינױן [בזכות מצות מילה ושאר הנסיונות], דאָס איז נאָכדעם נאָכגעקומען פֿון דעם^{מט} דאָס אַלעס, אָזוי ווי ס'שטייט.

קעו

ישוב קושיא ו [עם הוספות ביאורים]

ולכן גם בתחילת הפרשה רומז על לעתיד לבא באומרו וְהָיָה יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, וכמבואר במדרש דקאי על מה שלעתיד יציל אברהם את ישראל מדינה של גיהנם. וכעין זה יבואר מה שדרשוהו בוויר על ענין הבית המדרש, וענין הקרבנות, שבזכות זה יצילו ישראל לבסוף

איבערדעם האָט ער שוין תיכף [בתחילת הפרשה] געזאָגט וְהָיָה יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל. [ופירשו במדרש דהכוונה על מה שלעתיד לבא יהא אברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנם, ואינו מניח לנימולים מבני ישראל לרדת לשם].

^{מט} לאחר מצות מילה שקיים אברהם דמיירי מיניה בריש פרשתו. וכמו שהאריך רבינו בזה לעיל בהדרוש (השייך חלק ב' של הקונטרס).

קעז

[והוא כעין] אזוי ווי איך האָב נעכטן געזאָגט נאָך, וואָס דער זוהר הקדוש זאָגט^{2א} [אז] דאָס מיינט מען ס'וועט זיין די קרָבנות, האָהל מיינט מען אין בית המִדְרָש. אזוי שטייט אין זוהר הקדוש.

איך האָב נעכטן שוין געשמועסט פון דעם, [דכל ענין הפרשה] דעס איז קרָבנות, דער וואָל הפֿקר רץ אַבְרָהָם, און די אַלע זאכן, און דער קמח סלֶת, דאָס איז אַלעס קרָבנות.

קעח

אלא רלכאורה יש סתירה בין הוזהר להמדרש, דבוזהר מפרש הכתוב על פתח בית המדרש, שהוא מקום עבודת הצדיקים, ובמדרש מפרשו על פתח הגיהנם שהוא מקום עונש הרשעים

[ולעומת זה] און דאָ אין מדרש שטייט גאָר (כדלעיל בקושיא 1) אַז דער פֿתח האָהל מיינט מען דאָס [פתחו של גיהנם] גִּיהֶנֶם, [שאברהם יושב שם ואינו מניח ליכנס מי שהוא מהול].

לכאורה איז עס תִּרְתִּי דִּסְתִּירי [ולדרך הזוהר מתפרש פֿתח האָהל על בית המדרש שהוא מקום עבודת הצדיקים, ולדרך המדרש מתפרש על הגיהנם שהוא מקום עונש הרשעים. והרי בודאי כי יושבי בית המדרש הם הרצים לחיי עולם הבא, והוא ההיפוך מאותן הרצים לבאר שחת שהוא הגיהנם].

קעט

אמנם יש לומר דשניהם נרמזים בדרך קרא, כי הם זה לעומת זה, ישיבת בית המדרש מציל מדינה של גיהנם

נאָר אַבער ס'איז נישט קיין תִּרְתִּי דִּסְתִּירי, [נאָר] מ'מיינט [צו זאגן אז] 'דעס' איז מִצִּיל פון 'דעם'.

די בְּתִי כְּנִסִּיּוֹת און די בְּתִי מִדְרָשׁוֹת, אַז מ'קומט ערנסט, ערנסטע תְּפִלוֹת מיט קדוּשָׁה מיט טְהָרָה און מיט תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, דאָס איז מִצִּיל מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֶנֶם.

איבערדעם איז עס איינס פון די צוויי, זֶה לְעִמָּת זֶה, חס ושלום, דער פֿתח האָהל קען זיין 'אזוי', און קען זיין 'אזוי'.

קפ

[און] דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר זיין פון 'דעם' חלק, פון די יושבי בית המִדְרָשׁ [שהם רצים לחיי עולם הבא, והם עמלים ומקבלים שכר. ולא מיושבי קרנות, שהם רצים לבאר שחת].

² בסעודת ליל ש"ק וירא תשכ"ח. ונדרס בדברי יואל (עמוד תיט).

^{2א} בזוהר הק' בפרשתן (דף ק. במדרש הנעלם): אָמַר רַבִּי חֵיִיא אָמַר רַב, אִי הוּינָא מִסְתַּכְּלִין בְּפִרְשָׁתָא דָּא נִסְתַּכַּל בְּחִכְמָתָא וכו'. מהו יוקח נא מעט מים ורחצו וגליכם וגו' ואקחה פת לחם וגו' וימחר אברהם האהלה אל שרה וגו' ואל הפקר רץ אברהם וגו' ויחח חמאה וחלב וגו'. כד אתא רב דימי אמר, לא מצאה הנשמה תועלת לגוף אלא מה שרמז בכאן רמז הקרבנות, בטלו הקרבנות לא בטלה התורה, האי דלא אעסק בקרבנות ליעסק בתורה ויתניגיה ליה יתיר, דאמר רבי יוחנן כשפרש הקדוש ברוך הוא הקרבנות, אמר משה, רבונו של עולם תינתן בזמן שיהיו ישראל על אדמתם, כיון שיגלו מעל אדמתם מה יעשו, אמר לו משה, יעסקו בתורה ואני מוחל להם בשבילה יותר מכל הקרבנות שבעולם, שנאמר (צו ד, לו) זאת התורה לעולה למנחה וגו'. כלומר זאת התורה בשביל עולה בשביל מנחה בשביל חטאת בשביל אשם. ○ אמר רבי ברוספדאי, האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניינא דקרבינא ותקורבתא, ויכוני בהו, ברית פרוהה הוא דאנני מלאכיא דמדכרין חוביה לאבאשא ליה, דלא יכלין למעבד ליה אלא טיבו. ומאן יוכח, האי פרשתא יוכח, דכיון דאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו, מהו עליו, לעיין בדיניה, כיון דחמא נשמתא צדיקא כף, מה כתיב וימחר אברהם האהלה וגו', מהו האהלה, בית המדרש. ומהו אומר, מקרי שלש סאים, ענין הקרבנות, ונשמתא מתכוננת בהו, הדא הוא דכתיב ואל הפקר רץ אברהם, וכדן נייחא להו ולא יכלין לאבאשא ליה.

מִזְאֵל מִיִּינֵעַן עֲרֵנְסֵט', און אַמֶּת'דיג.

מיט קדושה וטהרה.

וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל, [על דרך שנאמר פאר] אברהם אבינו פֶּתַח טוֹב פֶּתַחָתָהּ.

קפא

המשך ביאור הפסוק כי ידעתיו

[קושיא כא]

בפסוק לַמֶּעַן הֵבִיא ה' 'עַל אַבְרָהָם' אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עִלּוֹ, צ"ב למה נאמר 'עַל אַבְרָהָם', דהלא גם עד עתה מינה קא מיירי [וועל זה נאמר] לַמֶּעַן הֵבִיא ה' 'עַל אַבְרָהָם' [אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עִלּוֹ].

מ'פרעגט די קושיא [על לשון 'עַל אַבְרָהָם', שהרי כבר התחיל ואמר בלשון סתם] כִּי יִדְעָתִיו לַמֶּעַן אֲשֶׁר יֵצֵה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' [וגו', ושוב מסיים] לַמֶּעַן הֵבִיא ה' 'עַל אַבְרָהָם' אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עִלּוֹ, וואָס איז דער לַמֶּעַן הֵבִיא 'עַל אַבְרָהָם', מ'האָט דאָךְ געשמועסט פון אברהם אבינו? [גם עד עתה].

קפב

[קושיא כב]

גם קשה המשך הלשון אֲשֶׁר יֵצֵה וגו' 'לַמֶּעַן' הֵבִיא וגו', דמשמע כאילו עשה על מנת לקבל פרס און דערנאָךְ [קשה המשך הלשון אֲשֶׁר יֵצֵה וגו' 'לַמֶּעַן' הֵבִיא וגו', וכי] וועגן דעם האָט ער געטון? עַל מִנַּת לְקַבֵּל פֶּרֶס?

קפג

ישוב קושיא כא-כב

אמנם לדרכנו דהפסוק קאי על לעתיד לבא שעל זה היתה עיקר עבודתו של אברהם, ולזה מסיים הכתוב להשמיענו לַמֶּעַן הֵבִיא ה' 'עַל אַבְרָהָם' עֲצָמוּ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עִלּוֹ בהבטחת הנאולה שלימה, כי אברהם בעצמו יקום אָז בתחייה, ומכאן לתחיית המתים מן התורה

נאָר וואָס דען, ס'שטייט דאָךְ (וּרְאָה ו, ח) וְנִתְּתִי אֹתָהּ לָכֶם' [מוֹרְשָׁה], זאָגט רש"י^{יב} מִכָּאן איז געדרינגען תְּחִיתַת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, [ווייל] ער זאָגט 'לָכֶם', און אברהם אבינו [ושאר האבות] איז דאָךְ שוין נישט געוועזן, ער וועט דאָךְ שוין דעמאָלטס נישט זיין, נאָר [הכוונה כי] ער וועט אויפשטיין תְּחִיתַת הַמֵּתִים.

קפד

איבערדעם זאָגט ער [גם כאן] לַמֶּעַן אֲשֶׁר יֵצֵה אֶת בְּנָיו וגו' וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, [וועל זה מסיים לַמֶּעַן הֵבִיא ה' 'עַל אַבְרָהָם' אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עִלּוֹ, והיינו] מִזְאֵל דערלעבן דעם זְמַן [של תיקון השלם], אַז אַבְרָהָם אָבִינוּ וועט צוריק קומען, מִכָּאן לַתְּחִיתַת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, אַבְרָהָם אֵלֵינוּ. [דמתוך דברי חזו"ל] זעט דאָךְ אויס [אז] ווען אידן וועלן גיין קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

^{יב} כנראה הכוונה לדברי רש"י פרשת עקב (יא, כא) על הפסוק לַמֶּעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתֵת לָהֶם: לַתֵּת לָכֶם' אין כתיב כאן, אלא לַתֵּת לָהֶם', מִכָּאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה. [ומקורו בגמרא סנהדרין (צ:)].

ויעיין עוד בגמרא סנהדרין (שם): תניא רבי סימאי אומר, מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר (וּרְאָה ו, ד) וגם הִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לַתֵּת לָהֶם' אֵת אֶרֶץ כְּנָעַן, 'לָכֶם' לא נאמר אלא 'לָהֶם', מִכָּאן לתחיית המתים מן התורה.

לְעֵתִיד, וועט אַבְרָהָם אָבינו מיטגיין. נישט נאָר מיטגיין, [נאָר] ער וועט זיין בְּרָאשׁ, ער וועט זיין אינאיינעם מיטן מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ [און] מיט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ.²²

קפה

איבערדעם זאָגט ער, וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, [דוה רומז על הגאולה העתידה שיתחיל במשפטים על ידי כח הצדקה], ווי כ'האָב פריער געזאָגט, [וועל זה מסיים] אַז מ'זאָל זוכה זיין ס'זאָל זיין לִמְעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו דעם זָמַן [שיקום אברהם לתחייה, און] דעמאָלטס וועל מיר וויסן [בבירור] אַז ס'איז די גאולה שְׁלִימָה, ווען מ'וועל מיר דאָס דערלעבן, מ'וועל מיר דאָס זוכה זיין, צו זען בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ מיט אַבְרָהָם אָבינו אינאיינעם. [ובזה שפיר גם הלשון 'למען', דלא קאי על קיבול שכר, רק על הבטחת הגאולה שלימה, שעל זה שפיר היה עיקר עבודתו של אברהם, לפעול שיוכלו בני ישראל לזכות אל הגאולה ותיקון השלם כשיבא עת לחננה].

קפו

ברכת הקורש

דער אייבירשטער זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר 'דערווייל' זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן [אז] מ'זאָל מיר תְּשׁוּבָה טון פֿאַרן בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים.
מ'זאָל מיר גיין אין דֶּרֶךְ הָאֱמֶת.
מ'זאָל קאַנען טון דעם רָצוֹן הַבוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.
מ'זאָל נישט 'מיטגעריסן' ווערן מיטן 'דור', בענוותיגן הרבים מיט דעם דוֹר פון עיקבא דְּמִשְׁחָא.

דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים זאָל העלפן:

מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן, מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, בְּקִדּוּשָׁה וּבְטָהֳרָה, בְּשִׂמְחָה וּבְנִחָה.
און מ'זאָל 'דערווייל' ניצול ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.

אל נא תַּעֲבֹר מֵעַל עֲבָדָךְ!

דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים [זאָל אונז נישט פארלאָזן].
די תְּפִלָּה פון אַבְרָהָם אָבינו, איז א תְּפִלָּה נִצְחִית²³.

מ'זאָל מיר די זְכִיָּה האָבן, מ'זאָל זוכה זיין [צו זען] די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, בְּנִחָה וּבְשִׂמְחָה. בְּהַתְרוּמָּמוֹת קָרֵן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלּוּת כְּבוֹד שָׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

²² כמו שהאר"ק רבינו בענין זה לעיל בהדרוש (בהש"ך לחלק ב' של הקונטרס).

